

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України
Харківський національний університет мистецтв імені І.П. Котляревського
Театральний факультет
Кафедра театрознавства

ДІЯЛЬНІСТЬ ХАРКІВСЬКИХ ТЕАТРІВ ПІД ЧАС
ПОВНОМАСШТАБНОЇ ФАЗИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
(2022–2024): ПРОБЛЕМИ, СПЕЦИФІКА ІСНУВАННЯ, РЕПЕРТУАР
Кваліфікаційна робота бакалавра зі спеціальності 026
«Сценічне мистецтво»

Студентки IV курсу
Кривоніс А. О.
ОПП Сценічне мистецтво
(Театрознавство)
Науковий керівник:
Старша викладачка
Лобанова І. В.
Рецензент:
старша викладачка
Дорофєєва О.Ю

Допущено до захисту
Зав. кафедрою, доцент Щукіна Ю. П.

«25 травня» 2024 року

Харків – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ (2022–2024 РОКИ)	5
РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЗА ЧАСІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ	12
2.1. Волонтерська діяльність харківських театрів як спосіб протидії агресору	12
2.2. Харківські театральні діячі в інших містах України та за кордоном: пошуки, експерименти, знахідки	14
РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ІСНУВАННЯ ТЕАТРІВ МІСТА ХАРКОВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	20
3.1. Особливості діяльності державних театрів Харкова (2022–2024): виживання не «завдяки», а «всупереч»	20
3.2. Недержавні театри Харкова у період з 2022 до 2024 років.....	42
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	65

ВСТУП

Театр покликаний відображати дійсність, настрої суспільства. Театральне мистецтво може впливати на реалії сьогодення, робити свій внесок у розвиток подій. Діяльність українських театрів істотно змінилася з 2014 року. Війна вплинула на розвиток українського мистецтва, цей вплив став особливо помітним з 24 лютого 2022 року, з початком повномасштабного вторгнення країни-агресора на територію України.

В умовах повномасштабного вторгнення театри не припиняють своєї діяльності, вони складають великий механізм, займаючи важливу роль в культурному житті міста. Митці нашої країни продовжують боротися за допомогою мистецтва, пропускаючи крізь себе біль війни, відтворюючи його у творчості. Таким чином артисти, режисери розповідають світові правду про війну, створюють вистави, організовують фестивалі. Від початку повномасштабного вторгнення пройшло понад 2 роки, у мистецькому просторі продовжують з'являтися нові проекти. Зокрема, театри, що знаходяться у прифронтовому місті Харкові створюють значну кількість прем'єрних вистав, влаштовують гастролі, успішно виступають на міжнародних фестивалях. Проблеми, з якими стикаються творчі колективи, умови, у яких вони існують під час воєнних дій, потребують ретельної фіксації, розгляду та аналізу. Вивчення життя театрів у період з 24 лютого 2022 року потребує більшого заглиблення та дослідження, що зумовлює **актуальність** роботи.

Об'єкт дослідження: Театри в Україні під час повномасштабного вторгнення.

Предмет дослідження: Особливості діяльності театральних колективів міста Харкова в умовах повномасштабної війни.

Мета роботи: розглянути особливості театального процесу під час повномасштабного вторгнення на прикладі харківських театрів.

Для цього треба виконати наступні **завдання:**

- Визначити вплив повномасштабного вторгнення на театральне мистецтво в Україні;
- Дослідити волонтерську діяльність театральних колективів;
- Розглянути участь харківських митців у всеукраїнських та міжнародних фестивалях;
- Проаналізувати прем'єрні вистави харківських театрів та актуальний репертуар;
- Визначити проблеми, з якими стикаються театри під час війни.

Методологія роботи включає такі методи дослідження: аналітичний, порівняльний, описовий, статистичний, інтерпретативний, метод реконструкції вистав.

Ступінь вивченості теми: Дана тема є недослідженою повністю, основними джерелами інформації є видання «Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018-2023)» [7], [16], [19], [28] [37], також лекції у рамках Всеукраїнського науково-творчого проекту «Театрознавство і театрознавча освіта: виклики часу», організованого кафедрою театрознавства до 80-річчя від заснування кафедри [20], [35]. Джерелами інформації виступають праці «Український театр: шлях до себе. Здобутки. Виклики. Проблеми» [54], «Тенденції відображення театрами посттравматичного досвіду українського суспільства внаслідок повномасштабної війни. Український театр у сучасному соціокультурному просторі. Актуальні проблеми театрознавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (кафедра театрознавства)» [51]. У роботі були використані статті у пресі, авторами яких є Ольга Стельмашевська [50], Юлія Щукіна [59], [60], [61], Марія Прево [49] та інші. Також інтерв'ю з таких джерел, як медіагрупа Накипіло [38], [39], [40], [46], [47], [48], інтерв'ю з театральними діячами Оксаною Дмитрієвою [53], Валерієм Дзехом [6] та іншими.

Структура роботи: Включає в себе вступ, три розділи, чотири підрозділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Загальний обсяг роботи 83 сторінки, з них 53 сторінки – основного матеріалу.

Апробація роботи: Тема роботи була представлена на ІХ науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва (25 жовтня 2022 рік, Харків); Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Історія українського театру ляльок: нові аспекти, нові виміри, нові дослідники» (31 січня 2023 року, Київ); VII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання історії, теорії та практики театру в дослідженнях студентів і молодих учених» (27 квітня 2023 року, Львів); X науково-практичній конференції пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва (11 листопада 2023 року, Харків); Науковому проєкті «Сучасне слово про мистецтво: наука і критика» (14 лютого 2024 року, Харків). Робота представлена на ІХ науково-практичній конференції, присвяченій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва була опублікована в збірці «Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції» (Харків, 2023. С. 108–119).

РОЗДІЛ 1. ТЕАТРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО В УКРАЇНІ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Україна потерпає від війни 10 років, це має великий вплив і на культурне життя країни. З 2014 року українські театральні колективи разом з волонтерами влаштовували покази вистав у зоні АТО, створювали благодійні проєкти та зверталися до сучасної драматургії, тема війни нерідко виникала у виставах.

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну змусив багатьох театральних діячів повірити в те, що театральна діяльність в Україні буде перервана надовго. Але вже 24 лютого 2022 року розпочалася хвиля дерусифікації, і театри почали відмовлятися від слова «російський»: Національний театр імені Лесі Українки в Києві, Миколаївський та Одеський театри ухвалили зміну своїх назв. Харківський академічний драматичний театр також змінив назву. Театри також вилучили зі свого репертуару російськомовні вистави.

Більшість театрів, філармоній почали відновлювати роботу вже через місяць після початку повномасштабного вторгнення. Деякі українські театри одразу зрозуміли, що людям необхідна підтримка, і вони можуть отримати її через мистецтво. Вистави показували в метро, бомбосховищах, на лінії фронту, в шпиталях. Були й театральні колективи, які не припиняли своєї роботи, організовуючи волонтерські хаби. Сцена та фойє театру імені Марії Заньковецької у Львові на початку повномасштабної війни була задіяна для потреб волонтерів. Актори збирали речі для військових, для переселенців, а також плели маскувальні сітки. У квітні показ вистав і концертів у театрі було відновлено. В Івано-Франківську на камерній сцені драмтеатру було створено пункт збору допомоги для бійців і переселенців. Для тих, хто залишив свої домівки, було облаштовано місця проживання на одному з поверхів театру. У швейному цеху почали шити речі для потреб українських захисників. Львівський драматичний театр

імені Леся Курбаса з 27 лютого 2022 року почав приймати на тимчасове поселення жителів прифронтових міст, які були змушені покинути власні домівки. Вже у квітні театр став місцем проведення благодійних вистав на підтримку ЗСУ. Прихисток для переселенців пропонували театри в Житомирі, Луцьку, Рівному, Черкасах та в інших містах.

Театри попри все продовжували свою професійну роботу. Херсонський обласний музично-драматичний театр ім. М. Куліша оновив свою діяльність вже в евакуації. Миколаївський академічний художній драматичний театр у серпні 2022 року відкрив 100-й театральний сезон в укритті. Прикладів можна навести багато, театральні колективи України доводять свою силу й незламність з кожною новою постановкою.

Робота театрів України під час повномасштабної війни не зупинилася надовго. Театральні колективи багатьох міст швидко почали відновлювати свою роботу. Гіршою була ситуація у прифронтових містах, але попри складнощі діяльність театрів продовжилася, хоч це й зайняло більше часу. «Українське театральне мистецтво, яке існувало до 24 лютого 2022 року у доволі короткий термін провело зміни, що стосуються ціннісних засад, та невдовзі відродилося у новому актуальному світлі, – в умовах військового стану, в умовах війни, тут і тепер» [31].

Під час повномасштабного вторгнення змінилася тематика п'єс, за якими ставляться вистави. Діячі театрів почали говорити із глядачами про сьогодення, висвітлювати сучасні події й загострювати увагу на актуальних питаннях. Створювалися документальні постановки, такі як «Вона війна» театру «Варта» й харківського театру «Публіцист», прем'єра «Обличчя кольору війна» театру авторської п'єси Conception, авторами вистави є діячі з Маріуполя. Театралізовані перформанси, пластичні постановки і навіть казки, наприклад, «Цап-ка-цап» Молодого театру, відображають події вторгнення Росії в Україну. Серед вистав є ті, у яких автори постановок діляться з глядачами своїм досвідом проживання повномасштабної війни: «Свідоцькі вистави Херсонського театру

ім. М. Куліша («Лишатися (не) можна...» режисера Є. Резніченка зі сценічною редакцією спогадів акторів театру К. Швець) і Чернігівського Молодіжного театру («Тиловий Щоденник» режисера Р. Худяшова), у яких учасники діляться власним досвідом виживання під окупацією і під обстрілами у жорсткій блокаді. У другій виставі особливо цінними є не сценічні образи, а позиційність акторів-засновників колективу Ю. Матросової, В. Банюка, Т. Салдецької, їх прагнення звертатися до глядачів із наболілими думками про ціну свободи. Шляхом свідоцької драматургії вистави пішов і Д. Захоженко у виставі «*Imperium delendum est*» на сцені Львівського театру ім. Лесі Українки, проте, цю роботу відзначає виразно авторська естетика вражаючих костюмів М. Антоняк та атака «живого» звуку зі сцени драматичного театру» [51]. Театр впливає на повномасштабну війну, підтримує глядачів і творить сучасну культуру у часи, коли її намагається знищити ворог.

Бореться, продовжуючи відстоювати свої позиції за допомогою творчої діяльності, і Харків. Що ж відбувалося в перші тижні від того страшного дня 24 лютого? Спочатку, з об'єктивних причин, його театральне життя було паралізоване. Прифронтове місто з нескінченними щоденними обстрілами стало небезпечним, всі творчі проєкти були призупинені, діяльність театрів припинилася. Загалом, якщо згадаємо події Другої світової війни, театри Харкова були тоді організовано евакуйовані. А у наш час задля цього не було розроблено спеціальних планів або стратегій. Все це в більшості випадків призвело до загальної розгубленості в перший місяць повномасштабного вторгнення. Чимало театральних діячів, рятуючи свої родини від обстрілів, були змушені покинути місто, їхати за кордон або у більш безпечні області, хтось залишався в Харкові. Але якихось централізованих рішень з цього приводу прийнято не було. Інформацію про те, що відбувається з представниками театрів, можна було знайти частіше у дописах на Фейсбуці, ніж на сторінках та сайтах самих колективів.

Чому ж так сталося? Мабуть, у декого були страшні передчуття, які матеріалізувалися у вистави, де тема війни звучала гостро й пронизливо. Так, приміром, Оксана Дмитрієва, режисерка Харківського театру ляльок, обрала для роботи матеріал, який дивовижно резонував з часом. Вона згадувала: «Прем'єра за п'єсою Бертольда Брехта «Матінка Кураж» у блискучому перекладі Сергія Жадана мала відбутися 24-го лютого, але цехи трішки не встигали: COVID тощо. Ми відклали ще на пару тижнів, але перша афіша – від 24-го лютого» [53]. Виставу за Б. Брехтом у театрі ляльок не побачили. Керівниця літературно-драматургічної частини Ольга Дорофєєва коментує: «Наразі не можна однозначно стверджувати, чи повернеться колектив до роботи над цією виставою. Зі суто практичних причин це здається неможливим найближчим часом: частина акторів, які були залучені до роботи, виїхали з Харкова (і невідомо, чи повернуться), а виконавиця головної ролі – Матінки Кураж – Тетяна Тумасянц служить у лавах Збройних Сил України. Але, мабуть, ще суттєвішою проблемою є наявність тепер у кожного з митців надто болісного досвіду переживання воєнних подій, який робить попередній художній задум тьмяним і непереконаливим» [19]. Та більшість все одно не вірила у початок війни і не була готова до такого розвитку подій. І кожному був потрібен час для прийняття особистих рішень. Театральні діячі сьогодні захищають нашу країну на фронті. З початку повномасштабної війни до лав ЗСУ вступили творчий керівник театру «Сахалін UA» Євгеній Сафонов, актори театру ляльок Тетяна Тумасянц, Олексій Петриченко, а також Максим Богаєнко, що співпрацював з колективом, артист Ярослав Подшивалов та звукооператор Руслан Прончатов з театру імені Т. Г. Шевченка, а також артисти Харківського театру опери та балету Андрій Козорезов, Єгор Шапошніков, артист оркестру Євгеній Дерев'янка, начальник відділу матеріально-технічного постачання Максим Шахов, художник Ілля Паньок. Загинули на фронті співробітник бутафорського цеху театру опери і балету Сергій Пивоваров, що був гранатометником, харківський режисер і дитячий педагог Микита Калембет,

актор театру «Публіцист» Антон Романченко. Митці обрали стати на захист усіх нас і нашої країни і це далеко не повний перелік театральних діячів, життя яких забрала російсько-українська війна і тих, хто продовжує служити у лавах ЗСУ.

Вистава, прем'єра якої також не відбулася через початок повномасштабного вторгнення, мала пройти в Харківському театрі ім. Т. Г. Шевченка. До сторіччя від заснування «Березоля» театр готував виставу «Маклена Граса», режисером якої став Степан Пасічник. «Єдина інформація щодо задуму вистави, яка вже просякла в медійний простір – коментарі С. Пасічника сценографічного образу «Маклени Граси» в інтерв'ю Сергієві Жадану. Вони, буквально ризикуючи життям, розмовляли на камеру в день сторіччя «Березолю» серед декорацій Тетяни Савіної, що так і лишилися чекати на повернення працівників театру, на історичній Курбасівській сцені. Кільканадцять різнорівневих собачих буд-шпаківень для поголовно усього населення світу цієї п'єси: шпаківні-бараки, шпаківні-наглядові вишки Соловків. А над усіма ними – екзистенційний хрест вбивства Макленою людини. І навіть іржаве зів'яле листя цієї «Маклени Граси» промовляє про метафізичний час та місце дії – осінь, не лише за сюжетом, але й *tristissima* березільську осінь 1933-го, коли театр і глядач зрадив свого Генія» [60].

Вже наприкінці березня – на початку квітня 2022 року ситуація почала потроху змінюватися. Деякі театри почали поєднувати волонтерство з професійною діяльністю, показувати вистави у метро – артисти театру ляльок, театру опери і балету, театру музичної комедії теж виступали на станціях метрополітену. Публіка, яка вже звикла до нових умов, була захоплена, театри отримали нового глядача, і музика, театр були свого роду терапією для людей, які були змушені змінити власну домівку на підземні тунелі.

Чим ближче до літа, тим активніше харківські театри відновлювали свою діяльність, театральний простір набував сили. Театр ляльок

показував вистави у бомбосховищах, у санаторіях, а також артисти виїздили до громад області, знаходячи безпечні майданчики для показу вистав. «Вони грають вистави будь-де: біля турнікета в метро, посеред галявини, у кімнаті, де підлога – це партер, а величезний диван – балкон. Так, це не зовсім по-театральному, але це по-людськи. Адже акторів театру ляльок ім. Афанасьєва чекають маленькі глядачі в багатьох місцях Харківської області» [62]. Roman Panchenko Theatre Company, на чолі з продюсером Романом Панченко, який об'єднав колектив з акторів Олександри Шликової, Антона Андрющенка, Павла Савельєва і Дар'ї Кушніренко, розпочали свій волонтерський тур містами Харківської області й безпечними місцями Харкова. Олександра Шликова й Антон Андрющенко грали вистави «Принцеси бувають різні...» та «Івасик-Телесик», іншу версію останньої казки втілювали і Дар'я Кушніренко з Павлом Савельєвим. Дар'я, також окремо проводить майстер-класи зі створення ляльки-мотанки. «Звісно, що волонтерський тур ніяких коштів акторам не приносить. Навіть більше, їм потрібні помічники. Наприклад, кошти на бензин забезпечує фонд «Професійний розвиток Харкова». Вони разом з акторами починали з метро, а потім погодилися спонсорувати виїзди по області. Плюс актори ніколи не їздять із порожніми руками. Зусиллями співробітників театру ляльок створено волонтерський хаб Л.ОБ («Лялькова оборона»), його керівник – провідний актор театру Михайло Озеров. Волонтери допомагають зі смаколиками та водою для маленьких глядачів» [62].

З червня 2022 року Харківський театр для дітей та юнацтва почав їздити до територіальних громад: Високий, Південне, Бабаї, Покотилівка, Мерефа. Театр також показував вистави у бомбосховищах для дітей Харкова, грав і у ТЦ «Нікольський», на анонсований відкритий захід прийшли близько 300 людей. Харківський театр музичної комедії продовжує свою діяльність, даючи невеликі концерти в різних санаторіях, військових частинах для переселенців, для ЗСУ і ТрО. «Театр не мусить

доводити свою значущість хоча б тому, що будь-яка мистецька подія нині в Харкові збирає повні зали. Люди прагнуть мистецтва. В усіх регіонах країни, крім Луганщини, Донеччини та Харківщини, працюють театри» [47].

Прифронтове місто Харків продовжує творити і говорити на теми сучасного життя. Культура у місті не має підтримки від влади, що ускладнює процес продовження театральної діяльності, але містяни потребують мистецтва, необхідне воно і діячам культури.

РОЗДІЛ 2. РОЛЬ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ЗА ЧАСІВ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

2.1. Волонтерська діяльність харківських театрів як спосіб протидії агресору

Деякі театральні діячі з 24 лютого 2022 року захищали і продовжують захищати нашу країну на фронті, а деякі митці навіть там не полишають справи свого життя: «Я служу психологом і медиком у ЗСУ і пишаюсь тим, що мені дозволили взяти із собою трохи своєї професії на фронт» [6], – ділиться художній керівник Малого театру маріонеток Валерій Дзех.

Власне, не всі на початку війни вирішували тільки особисті питання. Ті, хто мав волонтерський досвід ще від 2014 року, як, приміром, актор Михайло Озеров, швидше зорієнтувалися в ситуації. Оксана Дмитрієва згадувала: «24-го в театрі зібралися актори, художники, колектив театру, і вони вирішували, що робити далі. І потім я поїхала, але ті, хто залишилися, вони перебували в цьому театрі. Цей театр став сховищем для багатьох людей. Двері театру були відчинені. І потім, коли команда тих, хто залишився, оговталася, вони почали дуже потужно працювати. На базі театру створили волонтерський центр «ЛЮБ» (лялькова оборона) і це дуже потужна в місті волонтерська організація. Я пишаюся колегами, і мені дуже приємно, що вони допомагають і місту, і області» [53]. За допомогою художника з освітлення Дмитра Прасолова, який мав контакти у фармацевтичній сфері, було налагоджене постачання ліків, котрі рятували життя і здоров'я харків'ян уже в перші тижні війни, коли всі аптеки були зачинені.

Багато представників театральних колективів також займаються волонтерською діяльністю. До хабу лялькарів приєдналися актор театру «P.S» Кирило Лукаш та шевченківець Дмитро Петров. Активну діяльність

розвинув продюсер Роман Панченко. Артистка оркестру Харківського театру опери і балету Віра Литовченко, на початку повномасштабної війни, почала грати на скрипці у бомбосховищах, викладати відео у соцмережах і таким чином збирати гроші, допомагати музикантам Харкова, дитячій лікарні Дніпра. Не залишилися осторонь театрознавці, в тому числі й викладачі та випускники нашої кафедри. Таких прикладів можна навести багато. Треба зазначити, що для кожного війна стала психологічною травмою і актори, режисери, проходячи такий складний шлях, роблять свій вибір. Для когось повернення на сцену стало спасінням, зануренням у професійну справу і ковтком свіжого повітря, а інші знайшли себе, саме в такий час, у волонтерській діяльності, і позиція повертатися в театр вже тільки після закінчення війни теж має право на існування. Так, наприклад, актори Театру «19» активно займаються волонтерством. Музикант та актор Микола Михальченко 20 жовтня 2022 року розпочав масштабний особистий челендж – вирушив зі Львова до Харкова пішки. Його метою було зібрати один мільйон гривень для волонтерського медбатальйону «Госпітальєри», що рятує життя нашим військовим на лінії фронту. Адміністративний директор Малого театру маріонеток Валерій Дзех, котрий з початку вторгнення займався волонтерством, розповідає: «Спочатку я шукав місця, де є діти, щоб показувати їм вистави у сховищах, але я зрозумів, що на той час це була погана ідея, бо люди всі знервовані, всім не до вистав – усі просто намагаються вижити. Тоді я згадав, що є аудіовистави, і максимально почав ті аудіовистави, які були в театрі, пропонувати людям. Таким чином я опинився у волонтерській лаві» [43]. Вистави В. Дзеха на передовій, в деокупованих містах слугують терапією і підтримкою для людей.

Завліт театру опери та балету Інга Лобанова відзначала: «Волонтерство у музично-театральній сфері стало свого роду феноменом. Чимало людей відчуло потребу допомагати найменш захищеним, але відбувалося це доволі хаотично. А представники творчого цеху

вибудували дуже потужні «коридори». Адже на усіляких фестивалях знайомилися з колегами з інших міст, зав'язувалися творчі контакти – і в країні і за кордоном. І з початком війни це спрацювало неочікувано. Приміром, шукаєш за запитом якісь рідкісні ліки і телефонуєш до колег з Дніпра, Львова... А вони, ясна річ, теж займаються волонтерством – і завдяки їхній допомозі людина отримує необхідне» [36].

Волонтерська діяльність харківських театрів стала суттєвою допомогою і державі і нашим захисникам. Деякі з митців прийняли рішення займатися нею до кінця війни, поки що не повертаючись до професії, іншим вдається поєднувати ці різні сфери. Так чи інакше, ця відданість, принциповість дозволяє говорити про те, що для багатьох харківських театральних діячів поняття «культурний фронт» не є красивою, але пустопорожньою фразою, а стало способом життя.

2.2. Харківські театральні діячі в інших містах України та за кордоном: пошуки, експерименти, знахідки

Харківські театральні діячі з початком повномасштабного вторгнення були змушені шукати прихистку у більш безпечних місцях. Свій творчий шлях митці продовжували в театрах різних міст України або в інших країнах. Обставини надавали і нові можливості для харківських театральних труп, відкриваючи великі світові сцени. Частина колективу Харківського національного академічного театру опери та балету імені М. В. Лисенка розпочала гастрольний тур Європою «Схід Опера: долаючи відстань» у рамках проекту «Ukraine Now and Forever (Україна зараз і назавжди)». «Європейський шлях» – тур, який відкрив український театр для Європи. На початку туру прихисток українській трупі надала Литва, де у травні 2022 року відбувся перший концерт у межах туру. «Попри те, що артисти через війну два місяці не могли репетирувати і мали на відновлення форми всього кілька днів, вони продемонстрували високу

виконавську майстерність та потужну енергетику. У межах туру «Європейський шлях» театр представляв програму з творів видатних українських та європейських композиторів, які створили «музичну Європу» такою, яку ми сьогодні знаємо і такою, яка є цінною для всього світу» [22]. Артисти ХНАТОБу виступали на сценах Словаччини, Австрії, Бельгії, Ватикану, Італії, Франції, Німеччини, Фінляндії – загалом 16 європейських країн і Канади. Вони проводили виступи на головній площі у Братиславі, оркестр грав перед Парламентською асамблеєю Ради Європи в Страсбурзі, відповідальними були концерти в Палермо, в оперному театрі «Массімо», концерти у Відні в палаці Естергазі – і це далеко не повний перелік виступів труп ХНАТОБу у визначних залах світу.

Діячів театрів Харкова приймали і в українських містах, так у Львові напочатку повномасштабної війни було створено театр «Варта», очільником якого став харківський режисер, засновник театру «Нафта» Артем Вусик. Частина труп Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка виїхала до Вінниці, де на чолі з режисером Олександром Ковшунем було створено спільний проєкт трьох театрів. «Хлібне перемир'я» за С. Жаданом набуло нового прочитання у виконанні артистів Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка, Вінницького академічного музично-драматичного театру ім. М. К. Садовського та Вінницького академічного театру ляльок «Золотий ключик». Харківський театр ім. Т. Г. Шевченка активно брав участь у фестивалях. Ірина Кобзар говорить про важливість фестивальної діяльності театру: «Останніми десятиліттями болісним моментом є легковажність нашої театральної адміністрації, яка все більше заохочує появу в репертуарі Театру ім.Т.Г. Шевченка вистав комерційного плану, і при плануванні поточного репертуару на місяць співвідношення між мистецьки цікавими виставами та комедіями з музикою та танцями завжди – на користь останніх. Саме ці причини підштовхують режисерів нашого театру й особливо Олександра Ковшуна шукати можливості взяти

участь у фестивалях. Це прагнення має своє видимі результати, бо протягом останніх дванадцяти років вистави цього режисера побачили глядачі 30 фестивалів у 10 країнах світу» [28].

Харківські митці продовжували свою діяльність у Польщі. У листопаді 2023 року на сцені польського театру «Заглембіє» була представлена прем'єра «Море залишиться» харківського режисера Костянтина Васюкова. «На сцені поєднували українське і польське: на сцені грали польські актори, а на відео інсталяціях які транслювалися під час вистави були українські актори. Були відступи в виставі, коли польські актори розказували історії польських родин, які загинули під час Другої Світової війни. І вони нічого не вимовляючи, кричали до глядачів: “Так, ми знаємо що таке війна. Знаємо із розповідей бабусів та дідусів. В нас теж колись була війна. Колись... Але зараз війни не має бути!” Це переплетіння двох театрів викликали емоції прийняття, розуміння. Серед головних героїв була гуска. Це настільки підкреслювало, що там люди втратили все. Абсолютно все. Останнє, що у них залишилося це гуска, яка навіть не була їхньою. Але це було єдине, що підказувало людям, що десь там ще є майбутнє. Бо є гуска, і вони її заріжуть на Великдень. Отже треба дожити до Великодня» [11], – розповідають про виставу глядачі. У створенні вистави об'єдналися театр «Заглембіє» та харківський театр «Публіцист». «Море залишиться» – п'єса присвячена Маріуполю, її автором є харківський драматург Олег Михайлов.

Харківський державний академічний театр ляльок імені В. А. Афанасьєва представляв вистави на міжнародних фестивалях. 15 та 16 жовтня 2022 року прем'єру «Я НОРМ» зіграли у Варшаві в рамках 26-го Міжнародного фестивалю театрів для дітей та молоді «Корчак сьогодні». Українці, що перебували у Польщі, могли отримати безкоштовні квитки на показ вистави «Jestem OK» харківського театру. «Для нас було дуже важливим показати цю виставу закордоном. Ми почули багато відгуків і слів підтримки, які надихають на подальшу роботу. Щиро дякуємо

організаторам фестивалю за можливість для українського театру бути почутими» – йдеться на Facebook-сторінці театру. «Я норм» грали, також, у інших містах України, наприклад, у Рівному та Львові. Спільно з Львівським театром ляльок харківські лялькарі у грудні 2022 року створили виставу «Вертеп». У березні 2023 року прем'єру показали на сцені Театру драми і комедії на лівому березі Дніпра. До міжнародного дня театру ляльок у 2023 році невелика делегація театру з Харкова їздила до Шарлевіль-Мезьєру у Франції. За тиждень проведений в осередку лялькарського мистецтва, Харківський театр ляльок відіграв «Я норм» і камерну версію «Вертепу». Керівниця літературно-драматургічної частини театру Ольга Дорофєєва розповідає: «Вистава «Вертеп» була запрошена в програму міжнародного фестивалю театрів ляльок в Шарлевіль-Мезьєрі. Таким чином Україна вперше офіційно долучилася до програми цього відомого фестивалю, який проходить з 1961 року і об'єднує лялькарів з усього світу» [20].

Харківські театри були задіяні і у всеукраїнських фестивалях. «Мельпомена Таврії» проходила в Херсоні щорічно. Під час повномасштабного вторгнення вистави з міст України, Польщі, Чехії, Німеччини, Франції, Португалії та інших країн показали на світових сценах під гаслом «Мельпомена – голос Херсонщини». «У час війни митець з Харкова А. Вусик написав документальну п'єсу «Херсон. Незламний», яку він зі студентами-акторами, переселенцями з Харкова, Києва, Миколаєва, Чернігова, Донеччини поставив у заснованому ним у Львові театрі «Варта». Прем'єра перформативного читання у постановці А. Вусика і Н. Хижної відбулася в рамках «Мельпомени» [42]. Митці Артем Вусик і Ніна Хижна були не одними представниками харківських театрів на фестивалі. «Харківський Театр «P. S.» Степана Пасічника став єдиним на фестивалі колективом зі сходу країни, що презентував виставу у Львові (у гостинному Театрі ім. Курбаса). Показ «Ніч Гельвера» за І. Вілківстом став першим серед драматичних театрів Харкова досвідом «повернення»

до глядача, адже протягом чотирьох місяців масованих обстрілів міста митці не мали змоги навіть репетирувати. Глибоко, із тремтливим відчуттям дотичності сучасному історичному моменту розіграний М. Струнніковою та Д. Карабейником трагедійний епізод передодня Другої світової війни став найвищою точкою людяності «воєнного фестивалю» [42].

Восени 2023 року в Польщі, у Вроцлаві за підтримки Інституту Гротовського була створена Українська театральна сцена, де українські сучасні діячі культури можуть представляти власну творчість рідною мовою. Куратор Української сцени в Польщі – незалежний український театр GAS. Театр був заснований 2022 року молодими акторками з Харкова, які на момент початку повномасштабного вторгнення навчалися в Харківському університеті мистецтв імені І. П. Котляревського. Софія Оніщенко, Дарія Богдан і Васирина Марценюк змушені були переїхати до Польщі, де продовжили свою театральну діяльність. Назва нового театру утворилася з однойменної вистави Леся Курбаса. «Тут в Польщі ми маємо голос і його потрібно використовувати, щоб знайомити людей з Україною. Через театр ми показуємо за що борються наші військові. Також говоримо про те, що це не війна проти України, це війна проти усього цивілізованого світу», – говорить Софія Оніщенко [56]. Однією з перших вистав театру «GAS» стала постановка «History of Ukraine». Під час її показу на річницю повномасштабної війни у 2023 році, театру вдалося зібрати 12 тисяч гривень для харківської волонтерської організації. На Українській театральній сцені можна побачити спектакль «Весна, літо, осінь, зима і знову весна». Український театр «GAS» створив постановку за мотивами «Лісової пісні» Лесі Українки, у ній поєднуються елементи фантастики і документалістики.

Акторки, які до повномасштабної війни працювали у Харківському академічному драматичному театрі, Марія Ванєєва та Ольга Кривошеєва від початку вторгнення перебувають у Німеччині. Весною 2022 року

акторки й педагоги почали проводити заняття у Берлінському університеті Ернста Буша, де разом з німецькими студентами навчалися і українські студенти з Харкова. Вже у лютому 2023 року студенти Майстерні 55 зіграли виставу на сцені HfS Ernst Busch. «Skovoroda (Ukrainisches Glücksrezept)» під такою назвою представили постановку про філософію Григорія Савича Сковороди. У липні 2023 року на фестивалі FLIPT23 в Італії українські студенти зіграли виставу «Коло». Марія Ванеєва, Ольга Кривошеєва, Андрій Ванеєв, Олександр Кривошеєв у червні 2022 року представили спільний проєкт «Little World War». Це автобіографічний перформанс, який автори назвали дитям війни. Сьогодні акторки Марія Ванеєва і Ольга Кривошеєва надають більшу перевагу коучингу.

Отже, маємо зазначити, що при всій складності загальної ситуації, для багатьох українських і, зокрема, харківських театральних діячів екстремальні умови не тільки не знищили бажання реалізуватися, а й відкрили нові «вікна» і «коридори» для розвитку. А їхні творчі роботи стали яскравими зразками культурної дипломатії, відкриттям України для всього світу.

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ІСНУВАННЯ ТЕАТРІВ МІСТА ХАРКОВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1. Особливості діяльності державних театрів Харкова (2022–2024): виживання не «завдяки», а «всупереч»

Другого липня 2022 року, усього лише через чотири місяці від страшних днів кінця лютого відбулася перша з початку повномасштабної війни театральна прем'єра у Харкові – «Я норм» головної режисерки театру ляльок Оксани Дмитрієвої, поставлена за сучасною п'єсою львівської драматургині Ніни Захоженко. Дія вистави відбувається в Бучі в перші дні війни, а головними героями є зовсім юні люди, що тільки розпочинають своє доросле життя, вчать, закохуються та мріють про майбутнє. Персонажі – колективний образ сучасного підлітка, відкритого та сміливого, сповненого жагою до життя. Кожен з чотирьох героїв йде власним шляхом – хтось їде за кордон, залишаючись думками вдома, інші проживають страшні події у підвалах, хтось готовий захищати свою країну зі зброєю у руках, а є ті, кого війна застає вже не вперше. Це – про міркування кожного з нас, про всі пережиті почуття й це допомагає сприйняти себе та власні емоції, нагадати собі про нашу незламність і готовність чинити опір ворогу.

У «Я норм» відображені роздуми кожного, хто причетний до вистави, що була поставлена всього за два тижні: «Ми створили цю виставу в червні цього року, коли Харків ще нещадно обстрілювали росіяни. Цей період я називала «грою у схованки» – зранку ми репетирували в безпечному місці, а ввечері ховалися в бомбосховищах, оскільки не знали, куди прилетить чергова довбана ракета» [25], – розповідає в одному з інтерв'ю головна режисерка театру Оксана Дмитрієва.

Майже вся музика у виставі є авторською, сучасне техно підкреслює підлітковий максималізм. За допомогою пісень свої думки виражає головна героїня Даша. До речі, її роль виконує Лілія Осейчук, яка брала участь у написанні музичних композицій вистави. Актори Лілія Осейчук, Даниїл Нікіфоров, Яков Озеров, Катя Пінчук створюють і в театрі, у підвальному просторі Art Area ДК окремий маленький світ, який відповідає стану всієї України. Характерною є взаємодія акторів із дерев'яними кубиками, що можуть символізувати майбутнє – хитке та невідоме. Але ми спроможні будувати його, як герої вибудовують з кубиків своє подальше життя, сповнене нелегких випробувань. Це вистава не тільки про супротив ворогу, готовність до кінця стояти за майбутнє своєї країни, а й про власну боротьбу зі страхом та болем. Оксана Дмитрієва зазначає: «Ця історія сповнена спротиву ворогам та кохання – до України, до батьків, друзів, до тих, хто залишився в ці складні часи поруч. Ми обов'язково перемаємо в цій війні. А наразі наш пароль – «як ти», наша відповідь – «норм» [25]. Вистава справді дає змогу відчути себе «норм» і почати, ніби з дерев'яних кубиків, вибудовувати свої дії, жити далі. Оксана Дмитрієва вперше звертається до оригінальної сучасної української драматургії. До цього вона переважно обирала класику, можливо й у переробці – класику, у якій є все, що буде з нами і все, що вже було.

Наступною прем'єрою Харківського театру ляльок став «Вертеп» – різдвяне дійство створювалось у Львівському театрі ляльок митцями з обох міст. Прем'єра відбулася 24-25 грудня. Харків побачив виставу 7 січня у межах фестивалю «ВертепСхід», ідея проведення якого належить саме Оксані Дмитрієвій. Класичний вертеп тут набуває нового авторського прочитання, діалог з глядачем відбувається через образи та міфи. Все дійство схоже на ритуал, а замість звичайних реплік звучать колядки, обрядові пісні. «Ви почувете сучасне прочитання дуже давньої історії. Воно авангардне і в звучанні, воно авангардне і в самому перформансі. У нас

така перемішка різних звуків з традиційними колядами, з псалмами» [27], – каже авторка музичного концепту вистави Марічка Чічкова.

Візуальний образ «Вертепу» також є естетично насиченим, чорні й червоні кольори переважають, сценографія надзвичайно атмосферна, вона має значний вплив на глядача і передає великий емоційний спектр, в тому числі ту його частину, про яку театр говорить не так часто – про біль, самотність і смерть. Художник вистави Костянтин Зоркін каже: «Гадаю, що зараз мистецтво виконує магічну функцію. Це не розважальна подія, не імітація вертепу, а саме його сутність» [23]. Цікаво, як звичайні предмети у «Вертепі» стають інструментами виокремлення нових значень. І червоне намисто перетворюється одразу на кров, сльози та пуповину, якою поєднані мати і дитина. А дерево, що зазвичай символізує життя, перетворюється на матеріал для створення гробів.

Актори майстерно занурювали глядачів до глибин почуттів. Важливу роль тут має і пластика, відповідальною за яку була Інна Фалькова. Всі компоненти вистави поєднуються в одне ціле, і вистава перетворюється на ритуал, ведучи глядача через сльози болю до очищення.

«Вертеп» – про життя і смерті, війну та сьогодення, у якому залишається вірити у перемогу добра та світла. Оксана Дмитрієва запевняє: «Тема Вертепу дає нам можливість зробити одну дуже важливу річ – вбити Ірода, також і у його сучасному втіленні» [23].

Режисерка звертається до витоків театру, до минулого, через яке до сьогодні передаються такі поняття, як об'єднання та незламність. Віра у перемогу світла, подолання так званих «Іродів» стають основним мотивом вистав. Сценографія спектаклів змінюється – мінімалістична «Я норм» та зосереджений «Вертеп» спрямовують увагу на спільну тему, яка поєднує усіх нас. Експериментальний спектакль за п'єсою Ніни Захоженко дає поштовх до рефлексії, прийняття нового себе, самоідентифікації, проживання своїх емоцій тут і зараз. А «Вертеп» до того ж розповідає про майбутнє, про кінцевий результат – перемогу. Довоєнні вистави Оксани

Дмитрієвої так чи інакше зверталися до глядачів і говорили про проблеми, надії сучасності. Але тепер найважливішим є головне спрямування на відновлення духу та внутрішньої цілісності кожного з нас через історію, біль, переосмислення та очищення.

Тема Вертепу для Оксани Дмитрієвої є дуже важливою і прослідковувалася ще у довоєнних постановках. У травні 2023 року Театр ляльок представив прем'єру за поезією Сергія Жадана «Вертеп. Війна. Вірші». Перший «Вертеп» Оксани Дмитрієвої відноситься більше до перформансу, який наповнений пластикою. Він відрізняється як за драматургічною основою, так і за оформленням. У першій виставі глядачів занурюють в історію. «Вертеп. Війна. Вірші» за жанром визначається як «божевільне балансування понад зимою». Жіноча частина акторського складу тут втілює енергетику поетичних творів Сергія Жадана. Перед аудиторією виникають поетичні сенси, що набувають візуального значення. «До створення вистави «Вертеп. Війна. Вірші» за поезією Сергія Жадана долучилася головна художниця театру Наталя Денисова. Її художня мова – це культурні знакові коди, які пов'язують сучасність з глибинним але більш традиційним корінням першоджерел. Адже вертеп із самого початку поєднував у собі все: й буття, й небо, й землю, й космос» [49]. Під час прем'єрних показів вистави, до театру ляльок завітав автор віршів, які стали основою постановки. Сергій Жадан після завершення вистави поділився з глядачами власними творами зі сцени. Творчість письменника актуальна і відгукується кожному, тож, такий несподіваний кінець надихнув кожного свідка подій. Надалі у Харківському театрі ляльок проходили творчі вечори Сергія Жадана. Взаємодія з глядачами і гостями театру через спілкування з творцями постановок стала значною підтримкою для людей.

У тому ж травні 2023 року Харків побачив нову виставу «Жираф Монс». Режисерка Оксана Дмитрієва, драматург Олег Михайлов і художник Костянтин Зоркін створили зворушливу історію про жирафеня,

покинуте в зоопарку під час воєнних дій, доповнює історію міська легенда про жирафу Монса, який під час німецької окупації Харкова в минулому столітті шукав захисту в під'їзді будинку лікаря, до якого його приводили до війни. Ця вистава стала першою, здійсненою для дітей у часі війни, і мала характер чистої розмови, що лікує душі глядачів.

Чутливе жирафеня у виконанні Вікторії Міщенко зворушує своєю дитячою ширістю. Дивна пташка з зоопарку Олександри Шликової є оповідачем цієї важливої, місцями важкої історії. Персонаж стає провідником у глибини глядацької підсвідомості. Слідкуючи за сюжетом вистави, ми повертаємося до власних переживань і страхів. Темна кольорова палітра вистави підкреслює вплив подій, за якими ми спостерігаємо в постановці, на її героїв. Актори віртуозно працюють з ляльками, які оживають у їхніх руках і реагують на різні почуття, з якими їм доводиться зіштовхнутися. Не всі персонажі створені за допомогою ляльки, для образу Лікаря використали маску. У фіналі вистави «Жираф Монс» головний герой зустрічає українського військового, що символізує щасливий кінець і світла надія перемагає жахіття війни. Історія маленького самотнього жирафу доводить, що всі ми можемо об'єднатися у складні часи і ніхто не залишиться один.

Про зародження зла йдеться у виставі Харківського державного академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва «Калинова сопілка». 2 і 3 лютого 2024 року відбулася прем'єра постановки за мотивами повісті Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку» і віршами Діни Чмуж, яка також виступила у ролі сценографки. Вистава за творами письменниці Оксани Стефанівни Забужко ставиться в Харкові вперше. «Український горор» – так назвали «Калинову сопілку» її творці. Проєкт молоді режисерки, випускниці Харківського національного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського Лілії Осейчук під керівництвом головної режисерки Оксани Дмитрієвої переосмислює казку. Задіяні у виставі дві акторки, це новий талант Лілія Осейчук і провідна акторка Вікторія Міщенко.

Втілюються образи персонажів за допомогою масок. «Я не думала, що займатимуся сценографією, робитиму маски. Відкриттів багато: наскільки відрізняється просто виріб від виробу для театру ляльок. Я побачила, яким він повинен бути міцним, аби слугувати довго. Важко передбачити, що щось не працюватиме на сцені. Як каже Оксана Дмитрієва, якісь речі вистава не приймає», – зазначає художниця Діна Чмуж, чії вірші звучать у виставі, в інтерв'ю Радіо «Накипіло» [48]. «Калинова сопілка» змогла увібрати у себе міцні образи і яскраві символи. Маски, звукові ефекти, інтонації акторок лякали і захоплювали одночасно.

Сюжет казки О. Забужко знайомить нас із дівчиною, яку вбиває сестра, після чого героїня перетворюється на калину. З калини роблять сопілку, таким чином дівчина має змогу розповісти про власну смерть. «Оксана Забужко бере сюжет казки і намагається докопатися до історії тої сестри, що вбила, які в неї внутрішні катаклізми відбуваються. Ми брали за основу мотиви цієї казки – це локальна історія про глобальне зло. Звідки воно береться, якої воно сутності. Ця антологія зла безпосередньо перегукується з війною Росії і України. Тому ця вистава наче і не про війну, але водночас, звісно, і про неї, про народження зла», – розповіла Діна Чмуж для онлайн-медіа «Люк» [10]. При створенні вистави «Калинова сопілка», митці поставили за мету показати зародження зла і його природу. Події, які приводять до вбивства і вбивство, як окрема складова тут віщують масштабну катастрофу. Такі відчуття відображають наше сьогодення. «Вистава складна, та, на думку митців, харківський глядач цього не боїться. Постановка перегукується зі складними почуттями, які ми нині переживаємо щодня. Вона про онтологію зла, проте не залишить глядача спустошеним, а навпаки, наштовхне на філософські роздуми й рефлексії», – вважають у театрі [23]. Глядачі спостерігають за історією життя двох сестер, яка розгортається на сцені. Напочатку ми можемо побачити передісторію, яка стоїть за подальшим розвитком подій. Ставлення оточуючих до старшої сестри перетворює її на зло,

породжується воно з нелюбові, а це почуття було відсутнє тут з початку. Сцени видінь матері сестер яскраво зображають постійну присутність зла у житті. Сценічний простір заповнює дим, мати дівчат бачить свого батька, який своїм вчинком зруйнував щастя дочки. Акторка під маскою померлого батька починає відтворювати лякаючі, незрозумілі звуки, які чує і старша сестра, коли бачить потопельника в рибацькій сітці. Заборона доньці пов'язати життя з її коханою людиною покладає коріння тієї нелюбові, через яку всі страждають.

Ставлення сестер одна до одної показує сцена з «гускою». «Гуско, я хочу бачити твою злість!» – дражнить молодша сестра. В цей час старша накрита білим полотном, а замість обличчя у неї дзьоб. Наступна сцена з повним Місяцем відсилає глядача до біблійної історії про вбивство Авеля Каїном. Такий же кінець має історія двох сестер у «Калиновій сопілці». Червоно-чорна гама вистави напружує з кожною новою сценою, підсилює страшні передчуття, щодо розв'язки сюжету. Виконання акторками пісень на вірші Діни Чмуж заворожують глядачів. Сміх Вікторії Міщенко, яка грає старшу сестру, у фіналі доводить сюжет до піку божевілля. Наслідки породження зла невідворотні, але є протидія жаху і це кохання, про яке не слід забувати ніколи, особливо у найважчі часи.

Під час повномасштабної війни у Харкові почали з'являтися вистави, які є результатом колаборації декількох театрів. Однією з причин виникнення такого феномену став від'їзд акторів харківських театрів в інші міста та за кордон. Після відновлення роботи театрів постало питання про те, хто буде ставити вистави, хто в них грати. Адже, значна кількість митців від початку вторгнення перебралася у більш безпечні місця і працює там.

Приклад вистави, яка створена декількома театрами – «Нехай щастить» Харківського державного академічного українського драматичного театру ім. Т.Г. Шевченка спільно з Харківським державним академічним театром ляльок імені В. А. Афанасьєва. «Український народний фарс часів війни»

надихає сучасного глядача. Здається, що зараз важко жартувати на тему війни, але ця можливість показує і доводить, що ми досить потужно і швидко рухаємося далі й переосмислюємо весь свій досвід. Присутність у виставі ляльок створює паралелі, через які показані льотчики ворожої країни. Наче маріонетки, вони виконують всі накази людини, яка ними керує.

«Нехай щастить» Харківського театру імені Т. Г. Шевченка дістала нагороду від міжнародного журі фестивалю GRA «За найкращу виставу-рефлексію на події російсько-української війни». Театральний критик Сергій Васильєв зазначає: «Можу назвати тільки одну українську виставу за ці два роки, де знайдена вірна інтонація того, як про цю війну оповідати. Це вистава «Нехай щастить» Харківського театру ім. Т. Г. Шевченка. Це фарс, це бурлеск і насмішка над окупантами, насмішка над загарбниками. Це створено в місті, яке знаходиться за 20 кілометрів до російського кордону, яке щодня обстрілюється, в якому зруйновано багато будинків. Але ця вистава зроблена із зневагою до ворогів, із сміхом над ними, із абсолютним переможним відчуттям того, що будь-який загарбник зрештою буде знищений... Це наратив перемоги, а не скиглення та пошук винних» [8]. Оптимістичні погляди, кумедні втілення зазвичай не притаманні для вистав про війну, але ці характеристики гармонійні у постановці Степана Володимировича Пасічника, виконавця однієї з ролей. Режисер втілює жіночий образ, його дотепні репліки характерні для фарсу. Роль Діда виконує Роман Жиров, онука Іванка грає Дмитро Петров, лялькарі Павло Савельєв і В'ячеслав Гіндін керують ляльками, що втілюють Ворогів. Кумедним є образ Іванка, адже найменший за віком онук візуально більший за всіх героїв. Маленький хлопчик не тільки збиває ворожі літаки, а й вбиває ворогів у фіналі вистави. «Цю історію про діда й бабу та їхнього онучка Іванка, зіграну в грубо пофарбованих фанерно-пласких декораціях, де у фіналі всі збиті Іванком з рогатки ворожі льотчики опиняються у великому чорному пакеті, неможливо дивитися без сліз і сміху. Масштаб її дотепності дійсно вбивчий для ворога, а недвозначність натяків про нестачу зброї зрозуміла й іноземцям» – пише

театрознавиця Ганна Веселовська [9]. Сценографія вистави «Нехай щастить» доволі мінімалістична і зручна для перевезень і показу на різних майданчиках. У виставі є сцена застілля, де актори, граючи на музичних інструментах, виконують українські пісні. За режисерським задумом, такий хід показує об'єднання українців мистецтвом.

Ідея про культуру, яка ладна об'єднувати у важкі часи, яскраво звучить і у виставі «Орфей». Вистава була створена учасниками одразу трьох театральних колективів, це Театр «P.S.», театр ім. Т.Г. Шевченка, Харківський академічний драматичний театр. В основі покладено поему Л. Українки, але переосмислено в контексті сьогоденні і трансформовано під сучасні реалії у творі Єлизавети Баннікової «Орфей.Чудо». Драматургиня створила текст спеціально для нового спектаклю. Режисер вистави заслужений діяч мистецтв України Степан Пасічник. Перші покази «Орфея» проходили на деокупованих територіях Харківщини, в Ізюмі, Балаклії, Осколі, також на Донеччині, в Костянтинівці. Постановку побачили мешканці деокупованих громад і військові. Вистава стала результатом проекту Харківського театру «P.S.», що мав назву «Давно вже ти, Орфею, нам не грав». Культурно-просвітницький проект був направлений на забезпечення культурних потреб деокупованих територій Харківщини, які потребують культурницьких інструментів для повернення до українського контексту. «Ворог свідомо зробив культуру своєю зброєю, тому українська культура має стати нашим щитом» [2], – розповідає Кирило Лукаш, керівник проекту «Давно вже ти, Орфею, нам не грав».

Перші покази вистави «Орфей» відбулися у листопаді 2023 року, згодом її побачив і харківський глядач. «Орфей зобов'язаний співати, українська музика зобов'язана бути. Без української культури неможливо здобути повновісну перемогу» [2], – ділиться думками Кирило Лукаш. Орфей з давньогрецького міфу переходить у наш час і стає солдатом на позивний «Орфей». Він має свою історію, він пообіцяв собі не брати до рук інструмента, доки йде війна, доки навколо вмирають люди. Цей момент

відображає реальність багатьох митців у наш час, які з початку повномасштабної війни залишили творчу діяльність і присвятили себе волонтерству. Дійових осіб у спектаклі п'ятеро: Орфей – Юрій Мережка, Амфіон – Дмитро Петров, Зет – Михайло Терещенко, Омега – Кирило Лукаш, Альфа – Сергій Гусєв. Професійна акторська гра, глибокий сенс, закладений у текстах змушують замислитись над тим, що кожен з нас робить для перемоги, яка наша роль у цій війні. Вистава покликана долучати українців до театрального мистецтва, яке стає терапією і надає глядачам змогу провести внутрішню розмову із собою, знайти відповіді на важливі запитання, які не дають спокою. «З театральною дотепністю та витівкою та з огляду на портативний виїзний формат «Орфея» Степан Пасічник очужив цілий натовп у тантамареску з чисельними безособовими масками, «тілом» якої стають актори С. Гусєв та К. Лукаш. При чому, другий із знанням справи домагається додаткового комедійного ефекту сцени, варіативно «оживлюючи» тантамареску і маски, оскільки є фаховим лялькарем, який зі студентських років оволодів технікою оживлення предмету. Навіть шкода, що для другої, сучасної частини вистави нічого подібного за враженням і яскраво театрального за засобами виразності режисер не знайшов» [59].

Друга частина вистави «Орфей» переносить глядачів у сьогодення, на фронт. «Розривом шаблону симетрії та кульмінацією образу Орфея стає виконана наприкінці вистави пісня. Очевидно, що такий спів, який народжується у виконавця ролі Орфея Юрія Мережка, належить не міфічному співцеві, а нинішньому бійцю. Замість солодкоголосої калокагатії тут – суцільна боротьба гармонії та дизгармонії, мелодії та надриву, відчаю та надії. Які часи і обставини, такі й пісні! Саме сповнене драматизму виконання пісні під гітару допомагає поєднати у виставі роздвоєний у тисячоліттях образ почасти неврастенічного у виконанні Мережка Орфея Лесі Українки та його зневіреного, пасивного «Орфея» Є. Баннікової» [59].

Реальність і за межами спектаклю нагадує про себе. Так 30 грудня 2023 року в приміщенні ArtArea ДК відбувся благодійний показ «Орфея»,

кошти з якого було передано родині актора Харківського театру ім. Шевченка та театру «P.S.» Валерія Брильова, син якого отримав на фронті важке поранення. Під час цього показу глядачі почули справжній вибух. Спочатку здалося, що це є частиною звукового супроводу вистави, але виявилось, що звуки справжні. І цей випадок доводить важливість головної ідеї вистави «Орфей», коли навкруги панує страх та ненависть, нас об'єднує мистецтво, воно заспокоює та надає надію.

Навесні 2024 року Харківський театр імені Т. Г. Шевченка представив прем'єру «Падати. Літати», режисерки Оксани Стеценко. Трагіфарс на одну дію за п'єсою Неди Нежданої «Самогубство самоти» стає актуальним в осмисленні наших почуттів у складні життєві періоди. П'єса написана 20 років тому, сьогодні звертає увагу на сучасні проблеми. Дія вистави відбувається на даху, на сцені розташовані великі ящики, які слугують краями даху. У цьому квадраті зустрічаються герої «Падати. Літати». Ніч, відчайдушна жінка, яка наважилася на фатальний крок, і підозрілий чоловік замкнені на даху. Ірина Роженко і Сергій Гусєв проводять своїх персонажів через біль до прийняття. Всього героїв у спектаклі четверо, двох підлітків у пошуках пригод грають Антон Гусак і Вікторія Шматько. Присутність молодих персонажів, що реагують на взаємодії головних героїв, покликана підсилити емоційність певних моментів. Сцена у якій між головними героями спалахує пристрасть, супроводжується коментарями від персонажів-підлітків, кожен з яких висловлює власну думку з приводу цього. Така ситуація має навпаки витягти глядача з емоційного виру між головними героями.

«Все одно люди повинні злітати, навіть у такі часи», – зазначає в інтерв'ю з Кирилом Лукашем режисерка Оксана Стеценко [40]. Наш світ упав, був розтروщений з початком повномасштабної війни, але попри біль, люди знаходять сили на те, щоб продовжувати своє життя.

Непросто проходив шляхом відновлення Харківський академічний драматичний театр. Раніше він мав іншу назву, але після початку

повномасштабного вторгнення було вирішено відмовитися від означення «російського театру ім. О. С. Пушкіна». Як і більшість театрів, Харківський академічний драматичний театр припинив свою діяльність з початком вторгнення. В березні 2022 року будівля театру постраждала під час обстрілів. Вороги пошкодили приміщення художнього цеху, вибухова хвиля вразила вікна і двері, було повністю зруйноване опалення. Більша частина трупи виїхала в інші міста та за кордон. Не зважаючи на малочисельність акторів, що залишилися в місті, театр відновив свою роботу. З часом колектив поповнювався новими молодими артистами і режисерами, які разом створили низку вистав.

24 грудня 2022 року відбулася позачергова сесія Харківської облради, на якій серед інших питань вкотре було розглянуто перейменування театру. Не з першої спроби, але мета театрального колективу була досягнута. Депутати нарешті ухвалили рішення на користь перейменування закладу. На сьогоднішній день театр має назву «Харківський академічний драматичний театр» і мріє про присвоєння імені Г. Квітки-Основ'яненка.

Ще до початку повномасштабної війни у театрі ставилися вистави за п'єсами українських авторів. 2021 року режисерка Ольга Турутя-Прасолова втілила на сцені «Лісову пісню» Лесі Українки, а згодом глядач побачив і «Украдене щастя» І. Франка. Тож, перейменування театру стало важливим кроком і надало більше можливостей митцям, які працюють в театрі, зокрема актор Олександр Плехун говорить: «Навіть при наявності гарної вистави через назву нас не приймали інші міста, багато глядачів та діячів культури обурювалися. Тому зміна назви стала для нас важливим кроком, щоб стати ближче до глядачів та отримати можливість показати в інших містах Харківський театр» – зазначається в соціальних мережах театру.

Для відновлення роботи театру у воєнний час потрібні були режисери, а їх не залишилося, тому у жовтні 2022 року на цю посаду запросили випускника ХНУМ імені І.П. Котляревського Володимира Давиденка. 17 листопада із нагоди дня народження театру колектив організував творчий

вечір. Це стало невеликим кроком на шляху до відкриття Харківського академічного драматичного театру. У цей час до трупи приєдналася молода акторка Єва Іванова. Почалася робота над новою виставою, старі вистави перекладали українською. 17 грудня 2022 року на малій сцені відбулася перша від 24 лютого прем'єра в театрі – «Возлюби ближнього свого» за романом Еріха Марії Ремарка. Режисером постановки став Володимир Давиденко. «Возлюби ближнього свого» – це п'єса про емігрантів, що змушені тікати з Третього Рейху. Вистав за даним матеріалом ще не ставили в Україні. У постановці Давиденка йдеться про відкритість, співчуття, про любов до життя. Глядачі бачать долю людей, які займалися повсякденними справами, будували плани на майбутнє і раптом стали вигнанцями. Їх оточила суцільна недовіра, страх та невизначеність. Чи зможуть герої у таких обставинах бути щасливими? Теми війни, кохання, дружби, зради, описані Ремарком є близькими для українців у часи, коли невідомість і жах війни співіснують на рівні з жагою до спокійного, щасливого життя.

З виставою «Возлюби ближнього свого» харківський театр у січні 2023 року відправився на гастролі. Київський Національний академічний драматичний театр імені Лесі Українки тепло прийняв харківських митців, публіка підтримала театр, зал був повним.

У лютому глядачам повідомили про роботу над новими прем'єрними виставами, а також відновили спектакль зі старого репертуару. Прем'єри почали показувати у квітні. Експериментальна вистава створена акторами театру «О, цей чудовий світ!» розповідає історію двох братів та їх вірного собаки. На малій сцені розгортаються сучасні реалії рідного міста. Відсутність слів, легка і комедійна гра акторів та мінімалістичні декорації створюють рефлексію на тему війни. За годину вистави глядачі можуть відчути сум та радість, відчай та надію. Після одного з показів вистави відбулася розмова із глядачами, кожен зміг висловити свої щирі емоції. Така практика сприймається як арттерапія, адже люди можуть проговорити важкі моменти з їхнього досвіду, поділитися своїми почуттями.

У червні 2023 року відбулася наступна прем'єра в драматичному театрі. «Політ над гніздом зозулі» режисера Володимира Давиденка розповідає про внутрішню свободу. Роман К. Кізі ставить гострі питання, які актуальні й зараз. Яка ціна свободи духу? На що здатна людина, щоб знайти корінь свого страху та стати вільною і чи готова вона до цього насправді? На сцені ми бачимо психіатричну лікарню. Кожен із персонажів знаходить свій вихід у боротьбі зі страхом, але саме з приходом нового пацієнта всі ставлять собі одне питання: «А чи потрібно взагалі жити за такими правилами?». За художнє оформлення вистави «Політ над гніздом зозулі» відповідав актор театру Віктор Єрмоленко. Йому вдалося наповнити символікою простір і це допомагає зрозуміти глибину кожного з персонажів.

У липні 2023 року на сторінках театру в соцмережах з'явилася інформація про появу нового режисера в театрі. Сергій Москаленко протягом 20 років працював у Харківському недержавному театрі «P.S.». З його дебютної роботи «Академія сміху» стартував новий театральний сезон у Харківському академічному драматичному театрі. П'єсу сучасного японського драматурга, сценариста, актора і режисера Кокі Мітані режисер описує так: «Це історія про протистояння мистецтва та влади, в якій, на наш погляд, мистецтво перемагає! Про те що існувало, існує і буде існувати!» [24]. Основною темою вистави є самовираження і реалізація власних ідей у будь-яких умовах. «Академія сміху» створювалась за принципом «тут і зараз», який відображений у спектаклі. У постановці задіяні двоє акторів Олександр Плехун і Віктор Єрмоленко.

«Гучномовець з пап'є-маше, штучно зістарені ящики з палетів та канати з інших вистав – все це зробила команда театру колективно, а шпаківню, яка фігурує у виставі – сам режисер» [24]. Сьогодні харківські театри переважно створюють вистави з мінімальними затратами, деякі елементи сценографії використовуються одразу у декількох спектаклях. Також, вистави стають мобільними, мінімалістичними, для зручності показу на інших майданчиках, окрім сцени театрів. «Насправді, у нас було певне

завдання – зробити виставу, яка б не потребувала зайвих витрат. Всі прекрасно розуміють, що під час військового стану, в буквальному сенсі цього слова, театри змушені виживати. Час від часу приходять повідомлення, що з тим чи іншим театром розривають трудовий договір, що треба скорочувати видатки на мистецтво та культуру, про що й п'єса – це дуже на часі» [24], – розповідає режисер. Виставу «Академія сміху» грали не тільки у Харкові, так у Дніпрі її показ відбувся у межах відкритого фестивалю української драматургії «Дніпро. Театр. UA» в серпні 2023 року.

У тому ж липні 2023 року, під час репетицій вистави «Академія сміху», відбувалися екскурсії театром для дітей волонтерської організації РО «РМ Карітас-Спес Харків». Юні відвідувачі могли спостерігати за процесом репетиції вистав «Академія сміху» й «Intermezzo».

Прем'єра вистави за однойменним твором Михайла Коцюбинського відбулася 8 вересня 2023 року. Режисерка Ольга Турутя-Прасолова переосмислює новелу, підлаштовуючи її під сучасні реалії. «Ця новела не є головним творчим здобутком М. Коцюбинського. Проте цей твір, як і наша постановка, про людину, що опинилась між двома великими подіями, на межі історичного зламу, між «до» і «після». Це наша реальність» – коментують у театрі. Вистава «Intermezzo» стала логічним продовженням постановки творів українських класиків. Вистава розрахована на двох акторів, з ними глядач поринає у глибини людської душі та намагається віднайти сили та надію. Юрій Головін і Данило Нікіфоров утворили на сцені театру гармонійний тандем. «Intermezzo» – це глибинне занурення в темряву людської душі. Це твір про зцілення і надію, дана тема актуальна у наш час.

В осінній період 2023 року продовжують створюватися нові вистави в Харківському академічному драматичному театрі, а також поповнюється творчий колектив. Молоді актори Олексій Дубінін, Валерія Григор'єва, Дарія Ждан збагатили спектаклі театру новими ролями. У цей період театр очолив директор Олег Яцина. Впродовж тривалого часу, театр не мав адекватного керівництва. «Посаду директора Харківського академічного драматичного

театру обійняв Олег Яцина. До 2020 року він очолював управління культури і туризму Харківської облдержадміністрації» [18] – повідомляється у виданні «Харків Times». На посаду керівниці літературно-драматургічною частиною заступила театрознавиця і сценографка Ніка Хворостенко.

Прем'єра нової вистави Харківського академічного драматичного театру відбулася у грудні 2023 року. У просторі Art Area ДК зіграли виставу «Життя синьої госе» за мотивами п'єси «Скляний звіринець» Теннессі Вільямса. Режисером вистави є Сергій Москаленко. «Ця п'єса – спогад розповідає про звичайну родину, що переживає важкі часи. Тут правда і вигадка тісно переплітаються, змушуючи нас переживати разом з героями цієї надзвичайної історії почуття, які будуть актуальні завжди – любов, біль та самотність» – зазначається у прес-релізі. У виставі задіяні заслужена артистка України Тетяна Тітова, Сергій Москаленко, молоді актори Юрій Мережко разом з Дарією Ждан і Євою Івановою, що розділили виконання головної ролі.

Сценографія у виставі є лаконічною, мінімальне освітлення підкреслює мрійливість головної героїні, нереалістичність історії, що відбувається на сцені. Важливу роль у постановці відіграє колекція скляних фігурок, яку збирає головна героїня, дивна дівчина, що мешкає у своєму світі. Скляний звіринець є алюзією на крихке життя, яка може в один момент розбитися. Невідомість, раптовість непередбачуваних подій може розтрити все те, що ми так оберегали й цінували. У спектаклі, також підіймається тема прийняття себе. «Як знати, може саме вам вдасться побачити власне відображення у цьому крихкому склі, знайти себе справжнього і нарешті, прийняти себе таким, яким ви є?» – йдеться на сайті театру.

У січні 2024 року театр показав прем'єрну моновиставу «Правила усної лічби» за п'єсою Петера Турріні «Ну, нарешті». Актор і режисер вистави – Сергій Москаленко. «Уявіть собі людину, яка уявляє власне життя, як низку нескінченних фантазій, рахуючи при цьому від одного до тисячі. І не просто уявляє... Вона проживає кожну свою фантазію так, що в один момент стає не

дуже ясно, де тут фантазія, а де реальність. І зрештою, хіба це так важливо, якщо йдеться про найголовніше?» – зазначається в театрі. Сергій Москаленко взаємодіє з глядачам, виводить їх на сцену, розмірковує на тему вічних питань, демонструє теми, які залишаються актуальними у всі часи. «Правила усної лічби» – одна з тих п'єс, які довго не проіснували у репертуарі театру. Чи не найбільше прем'єрних постановок створили митці Харківського академічного драматичного театру в період повномасштабного вторгнення, але значна частина спектаклів була показана декілька разів. Постановки прибирали, наприклад, через звільнення актора, як це сталося з виставою «Intermezzo». Але спектаклі «Життя синьої rose», «Академія сміху», «О, цей чудовий світ!», «Возлюби ближнього свого» продовжують грати і глядачі не припиняють знаходити у них сучасні й актуальні теми.

Сатирична драма «Марабу. Жахи» за мотивами роману Ірвіна Велша, теж надовго залишилася в театрі. Прем'єра вистави відбулася у січні 2024 року. Режисер Володимир Давиденко відтворює у постановці жахи сучасного часу, зображує породження зла, зневіри і п'тьми. Сценографом і художником з костюмів у виставі виступає Віктор Єрмоленко, який є і актором постановки. Задіяні артисти Олександр Плехун, Ольга Солонецька, Олексій Дубінін, Дарія Ждан, Валерія Григор'єва, Юрій Мережко, Катерина Літвінова проходять шлях героїв, що стикаються зі складними соціальними реаліями. «Не краща родина; ласий до хлопчиків дядько з джунглів ПАР; знуцання оточення; зрада у коханні; жах насилля – все це може зламати найсвітліший і найдопитливіший розум, чистої та доброї від народження людини. Завжди є ризика, за якою повна п'тьма... І тільки крок відділяє від неї. А потім зло породжує зло. Кажуть, що все, що нас не вбиває, робить сильніше. Але так буває не завжди. Розірвати порочне коло може не кожен» [5]. Марабу – рід птахів сімейства лелекових, що вбивають рожевих фламінго. Шлях головного героя Роя (Олексій Дубінін) розгортається під натиском жахливих обставин. Весь біль він проносить через все життя та перетворюється зі світлої людини на повністю поглинену п'тьмою.

Деяким акторам за короткий шлях довелося опанувати навички гри на музичних інструментах, так Валерія Григор'єва в одному зі своїх дописів у соцмережах пише: «Якби мені 4 місяці тому хтось сказав, що доведеться найближчим часом освоїти гру на акордеоні, я б, напевно, дуже довго сміялася. Життя повне несподіванок, не втомлююсь переконуватися».

Провина за скоєний злочин знаходиться поруч з головним героєм спочатку вистави, а у фіналі здійснюється помста і «Марабу» не залишається безкарним. Він бачить відображення своєї справжньої суті, жахливого, величезного хижака, яким його робить жорстоке суспільство. Внутрішні демони перемагають добро і душу Роя заповнює суцільна темрява, що призводить до страшних наслідків.

У січні 2024 року Харківський академічний драматичний театр повідомляє про відновлення у репертуарі п'єси «Украдене щастя» Івана Франка з оновленим акторським складом. Роль Анни дорослої виконують Тетяна Тітова та Ольга Солонецька, а також, у спектаклі тепер грають Дарія Ждан, Єлизавета Дубровська, Віктор Єрмоленко, Юрій Мережко, Олександр Куліш, Ольга Єлізарова, Володимир Частніков, Інна Одноралець, Людмила Кулакевич. Режисерка Ольга Турутя-Прасолова, окрім поновлення вистави за І. Франком, продовжила працювати з українською драматургією і у квітні 2024 року вийшла прем'єрна постановка «Місто» за урбаністичним романом Валер'яна Підмогильного. «Людина не розкладається на так зване добро і зло, на плюс і мінус, хоч би і як це було зручно для громадського споживання», – такою цитатою В. Підмогильного описується нова вистава. Спектакль розраховано на трьох акторів, головного героя Степана Радченка грає Віктор Єрмоленко, Дарія Ждан і Єлизавета Дубровська виконують ролі усіх інших персонажів. Основою сценографії «Міста» є ширма і вішаки з одягом, за їхньою допомогою відбувається швидке перевтілення акторів. «Дослідницька вистава, що вивчає сучасного українця зразка 1927 року. Наскільки герой співзвучний з сьогоденням, які він ставить перед собою цілі, які кризи долає? Вистава легка і глибока. Сповнена екзистенційних

переживань та любовних пригод» – кажуть у театрі. Еротична радіовистава, такий жанр визначає режисерка. Яскравим прийомом є те, що впродовж спектаклю актори відсторонюються від загальної дії і коментують її. Вони стають оповідачами і звертаються напряду до глядача. «В анонсі йдеться, що глядачів готують до радіовистави. Що це за формат? Режисерка визнає, що спочатку було важко визначитись із жанром. Бо це зовсім не комедія, як може здатися на перший погляд, але й не драма у класичному розумінні. Сама собою прийшла ідея з радіовиставою, бо актори багато проговорюють: ніби читають твір разом із глядачем. «Я хотіла зберегти складність речень, цікаві слова, що вийшли з нашого вжитку. А ще радіовистава – це щось, що вихоплює тебе із сьогодення та ніби повертає в минуле. Хотілося зробити таке “ретро”», – каже Ольга Турутя-Прасолова [46].

У виставі звучать українські пісні, сучасна музика поєднується з композиціями минулого століття. Злети і падіння митця, людини творчої стають основою постановки. «Від першої частини вистави віє легкістю та іронією. У другій Степан перетворюється на серйозного письменника й відповідальну людину. Можна спостерігати трансформацію та зростання його особистості: від студента-хлопчака до дорослого чоловіка, здатного до рефлексії та адекватної оцінки власних вчинків. «Фінал – присвята автору. Я взагалі весь цей твір присвятила автору. Там дуже багато автобіографічних моментів, я розумію, що десь він писав про себе. Мені було важливо, аби прозвучали думки, які він закладав», – розповідає Ольга Турутя» [46].

Окремо треба розглянути діяльність музичних театрів міста Харкова. Харківський національний академічний театр опери і балету ім. М. В. Лисенка від початку повномасштабної війни зазнав значних пошкоджень. Трупа театру розділилася, артисти опинилися у різних точках світу. «Якась частина трупи залишалася у Харкові і цією частиною вона згуртувалася навколо заступника генерального директора Ігоря Тулузова. Генеральний директор тоді Олег Оріщенко поїхав до Західної України, де намагався знайти вихід, бо було цілком очевидно, що трупа в Харкові працювати не

зможе найближчим часом. І такий вихід був знайдений через львівських колег. Завдяки їм вдалося поспілкуватися з працівниками Литовського національного театру опери та балету і після переговорів вирішено відправити частину трупі у турне» [35] – розповідає Інга Вячеславівна Лобанова. У таких нестандартних умовах гастролі театральної трупі Харківського театру опери і балету були організовані за один місяць. У звичайному режимі роботи це мало б зайняти щонайменше один рік.

Частина трупі, що залишилася у Харкові теж продовжила свою діяльність. Творчий колектив мав проводити виступи і так артисти почали давати концерти у бомбосховищах і в метро. «Незмінним диригентом, а за сумісництвом і ведучим цих зустрічей був Юрій Яковенко, а постійним солістом – Володимир Козлов. Учасниками Камерного оркестру стали Ірина Астановицька, Олександр Безкоровайний, Ірина Білик, Владислав Лівий, Віра Литовченко, Костянтин Малка, Марія Однолькіна (скрипки), Віктор Вірясов і Максим Тіунов (альти), Юлія Петрушенко та Оксана Подмарьова (віолончелі), Сергій Дікарєв (контрабас). А професію телеоператора, котрий знімав відеосюжети про їхні виступи, довелося опанувувати тодішньому генеральному директору колективу Олегу Оріщенку, котрий тільки-но повернувся з переговорів щодо організації гуманітарного туру» [37]. У такому складі проходили виступи артистів Харківського театру опери і балету. Пізніше проєкт отримав назву «Схід Опера – місту-герою Харкову». Паралельно було створено проєкт «Схід Опера: долаючи відстань». Ольга Стельмашевська зазначає у статті «Схід Опера» живе і буде жити»: «Раптово, наче потужною вибуховою хвилею, війна розкидала наших колег по різних куточках світу. Польща та Австрія, Німеччина та Бельгія, Чехія та Швейцарія і навіть Індонезія – це далеко не повний перелік країн, які надали їм тимчасовий прихисток. А дехто опинився в інших частинах України. Втім, незважаючи ні на що, всі вони не втрачають відчуття причетності до свого театру. Оскільки ми, кожен на своєму місці, намагаємося робити для країни все, що можемо, тож і наші колеги беруть участь у різних мистецьких акціях,

спрямованих на підтримку своєї сильної духом, волелюбної держави. І вони, безумовно, є надзвичайними й повноважними послами «Схід Опера»: куди б не закинула їх доля, артисти театру силою свого мистецтва здатні подолати будь-яку відстань – і до рідного нескореного міста і до сердець слухачів» [50].

Театр опиняється на межі виживання і для збереження колективу дирекція проводить ініціативу, результатом якої стає гуманітарний тур «Європейський шлях». В короткі терміни довелося зібрати трупу, яка завдяки туру змогла репетирувати і виходити на сцену. «Власне завдяки цьому, наш театр опинився фактично в унікальній ситуації. Тобто, знаходячись у прифронтовій зоні, він зміг розпочати повноцінну системну діяльність одразу на двох локаціях – в Харкові і в Європі. Тур розпочався 24 квітня 2022 року у Литовській республіці. Ігор Тулузов тоді зазначав: «Нам пощастило, буквально першого місяця війни ХНАТОБу допомогли наші колеги, оперний театр у Вільнюсі. До цього ми з Литвою не мали творчих зв'язків, і тим важливішою була для нас ця пропозиція. У театрі залишалися ще якісь кошти і ми змогли організувати виїзд 220 артистів опери та балету, музикантів, хористів, працівників сцени та адміністрації. З ними також виїхало 28 дітей. Загалом до Литовської республіки виїхало, на той момент, 250 осіб» [35]. Литовці збирали кошти на підтримку України, трупа підкорювала глядачів інших країн.

У Харкові влітку 2022 року з концертами виступали Олена Старікова, Олексій Дугінов, Максим Ворочек і, тоді студент консерваторії, Кирило Тищенко. Виступи влаштовували на сходах Дзеркального струменю, а глядачами ставали звичайні мешканці Харкова. Сьогодні Олександр Золотаренко, Володимир Козлов, Євгеній Лисицький, Олена Старікова, Олеся Мішаріна продовжують активну діяльність у Харкові. У ХАТОБі ставляться нові прем'єри. «Артисти Схід Опера представили «Carmen revue» – оновлену версію однієї з найпопулярніших опер у світі, «Кармен» Ж. Бізе. Захоплюючий сюжет, яскраві персонажі, пристрасні ритми іспанських

танців, кохання та зрада – вже понад сто років хвилюють серця глядачів», – зазначають в театрі. Головну роль в «Carmen revue», постановку якої робить головний режисер театру Армен Калоян, виконує Вероніка Коваль, також задіяні Володимир Козлов, Олександр Золотаренко, Олена Старікова, Сергій Замицький, Олеся Мішаріна, Юлія Форсюк. Беруть участь у виставі артисти хору під керуванням Олексія Чернікіна, симфонічним оркестром диригував Юрій Яковенко.

Харківський театр опери і балету показав оновлену оперу «Травіата». «Любовну драму в режисерській версії Олексія Дугінова представили солісти Схід Опера та студенти Харківського національного університету мистецтв імені І.П.Котляревського. У головних ролях: заслужена артистка України Тамара Гармаш (Віолетта), лауреати міжнародних конкурсів Олександр Золотаренко (Альфред Жермон), Євгеній Лисицький (Жорж Жермон). У ролі Анніні – дипломантка міжнародних конкурсів Олеся Мішаріна, Лікаря – Юрій Кудрявцев. Інші партії виконували співаки-початківці: Серафіма Чала (Флора), Андрій Панчишко (Барон), Андрій Слободянюк (Маркіз), Тарас Король (Гастон), Артем Лебедев (Жозеф). У виставі взяли участь артисти балету, допоміжного складу, хор під керуванням заслуженого діяча мистецтв України Олексія Чернікіна та симфонічний оркестр під орудою Юрія Дяченка» – зазначається у соціальних мережах театру. Прем'єрою стала і опера для дітей «Три мішки хитрощів» за І. Франком на музику Миколи Стецюна.

Харківський академічний театр музичної комедії від початку повномасштабної війни проводив концерти у бомбосховищах, колектив показував концертні програми на Харківщині та в інших областях, але сьогодні активної діяльності театр музичної комедії не веде. Вистави у сховищах показував і Харківський театр для дітей та юнацтва. Наразі показ прем'єрних вистав театру відбувається, також, на паркінгу торгівельно-розважального центрів. Будівля театру для дітей і юнацтва була пошкоджена у липні 2022 року. Директор театру Аркадій Чадов розповів: «Зараз у театрі

відновлюють приміщення. Вибуховою хвилею на фасаді будівлі винесло 44 вікна. З'явилися тріщини на стінах. Уламками побило дах» [12]. «Ми взагалі не знали, чи будемо працювати, чи ні. Багато хто з нас вважали, що попрощаються зі своєю професією. Задля безпеки ми не афішували наші виїзди. Своїми силами збирали реквізит, костюми. Ми самі дістали п'єсу, скоротили її для виїздів», – розповідає акторка Віолета Яковлева [12]. У травні 2022 року театр відновлює виставу «Дюймовочка», згодом спектаклі «Уфті-Туфті», «Снігова королева» та інші. Постановки переробляють під новий безпечний простір. Однією з перших прем'єр в театрі під час повномасштабної війни стає вистава для дітей «Така казка, що казка (Про Іванка, Змія та премудру Дуляну)», режисером якої є Олександр Драчов, що також виконує роль автора казки. Аркадій Чадов – сценограф спектаклю, Дмитро Абрамов відповідає за музичне оформлення, балетмейстер – Марія Холодна. Задіяні актори: Юрій Ніколаєнко, Світлана Симоненко, Олександр Щукін, Ольга Двойченкова, Андрій Гапанович-молодший, Наталія Перепелиця, Руслан Романов.

За період з лютого 2022 року не поставив нових вистав театр музичної комедії, причиною цього є відсутність акторів. Директор театру Ігор Коваль в одному з інтерв'ю розповідає: «На листопад 2023 року у театрі на повній ставці працюють 50 людей, на дві третини ставки – близько 100 людей, ще 70 людей виїхали за кордон. У нас великий театр: оркестр, хор, балет, багато людей роз'їхалось. Є така частина театру, яка може працювати, робити вистави невеликі, концерти. Репертуар звузився, бо немає оркестру, вони роз'їхались по усьому світу» [14]. Повномасштабна війна значно вплинула на харківські театри і треба зазначити, що такі великі колективи, як театр музичної комедії, зазнали кризи через розділення трупи.

Можемо констатувати, що державні театри Харкова у більшості доволі успішно долають труднощі, не маючи при цьому підтримки влади. І, розвиваються, як нерідко це буває у кризових ситуаціях не стільки «завдяки», скільки «всупереч».

3.2. Недержавні театри Харкова у період з 2022 до 2024 років

Продовжується робота і недержавних театрів Харкова. Команда молодих акторів Харківського незалежного музичного театру «057» вирішила говорити з глядачем про події сьогодення. Режисерка і керівниця театру Олександра Блінкова, випускниця Харківської академії культури, ще з 2015 року мала ідею створення власного творчого проекту. У 2019 році новоспечений театр «057» розпочав свою діяльність, показавши два мюзикли «CHICAGO» та «В джазі тільки дівчата». В цьому жанрі театр продовжив працювати і надалі. Влітку 2022 року, під сирени та вибухи у місті, йшла робота над виставою «CODE_ua», яка 24 вересня 2022 була показана на сцені Будинку актора ім. Леся Сердюка і стала першою виставою від 23 лютого, що відбулась на цій сцені. «Сповідь голосів, які лунають в тобі, віддзеркалюючи переплетіння історії» – з таким описом у серпні 2022 року на сторінках театру в соц. мережах з'явився анонс музично-пластичної вистави «CODE_ua». Участь у виставі брали четверо молодих акторів: Тетяна Борщ, Марина Бедрик, а також артисти Харківського академічного театру музичної комедії Світлана Тимченко, Артем Кочергін. У ролі акторки виступила і режисерка вистави Олександра Блінкова. Вона грає у власних постановках не вперше. За пластичну складову вистави відповідала хореографка Юлія Помазан, музичний супровід створив композитор Дмитро Кондратьєв. Марина Осіпова – сценаристка вистави.

«Цей спектакль – це наша душа. Ми так відчуваємо, що в кожному з нас п'ять понять, які складають ДНК українця: земля, любов, гідність, надія на майбутнє та воля» [3] – розповідає режисерка Олександра Блінкова про драматичну виставу «CODE_UA». Кожен з п'яти акторів виконують ролі Землі, Любові, Гідності, Надії та Волі. Побудована вистава на їхніх монологів, за допомогою яких звертаються безпосередньо до глядача з метою нагадати про нашу ідентичність та віднайти код, що

закладений у нашому ДНК. Монологи доповнені музичними композиціями у виконанні акторів. Задача, обрана митцями, непроста, але вони наважилися втілити таку ідею, спробували пробудити глядача, нагадати про цінності, надихнути.

Театр «057» підіймає тему ідентичності. Через пластику та музичні номери ця тема і розкривається. Мінімалістична сценографія доповнює дію. З клубків ниток народжується вистава. Нитки є тим елементом спектаклю, у якому закладено певний сенс, вони символізують нашу пам'ять, а також артерії, що переплітаються всередині нас, якими тече надбання предків, цінності та історія. Нитки ми бачимо і на афіші, акцент тут робиться на червоних, чорних та білих кольорах. Актори діють на чорному тлі, на сцені присутні ширми з червоних ниток й також нитки фігурують в костюмах.

На початку спектаклю актори за допомогою ширм створюють образ дерева. Вони простягають руки крізь нитки, зображуючи віття. Використання цього образу символізує єднання. Послідовно кожен з акторів розкриває певне поняття. Під час цього, кожного супроводжує звучання окремого музичного інструмента, який відповідає його характеру. Кульмінацією вистави є зіткнення зі злом і зародження Волі. Сцену заповнює червоне світло, а разом із музикою звучить сирена. В процесі боротьби Воля єднає всі поняття і звертається до історії – клубка ниток, яким сплітаються поняття.

У фіналі вистави сценічна дія переноситься в глядацьку залу. Актори переплітаються нитками з глядачами, такий хід покликаний показати, що насправді сила криється в єднанні, таким є і головний меседж спектаклю. Фінальним акордом вистави стає пісня, у якій наголошується «CODE UA it's my way», що в перекладі звучить як «CODE UA це мій шлях.» У кінці глядачі розуміють, що до них зверталися саме Земля, Любов, Гідність, Надія та Воля, які складають ідентичність і для того, щоб віднайти у собі ці п'ять елементів, віднайти свій код, необхідно об'єднуватися.

У підсумку треба зазначити, що «CODE_ua» несе власний маніфест, вистава є лаконічною та має зрозумілий меседж. Це рефлексія театру «057» на російсько-українську війну. Головні ідеї спектаклю відгукуються сучасному глядачу. Вистава про самоідентифікацію була показана в різних містах України й саме такою була мета – об'єднати суспільство, нагадавши про код, який закладений в кожному з нас.

У Харкові працює чимало колективів, створених акторами-ентузіастами, але музичні недержавні театри швидше взагалі є рідкісним явищем. Театр «057» продемонстрував чітку позицію і показав своє бачення розмови з глядачем. Треба зазначити, що артисти мають свою чітку громадянську позицію й борються за театральне мистецтво у Харкові і публічно висловлюються щодо цього. Так, на міжнародній конференції креативних індустрій «Харків. Культура. Залізобетон: виклики, можливості, перспективи» Олександра Блінкова та Артем Кочергін виступили від імені молодих акторів Харкова і звернулися до першого заступника міністра культури та інформаційної політики Ростислава Карандеєва. Питання полягало у тому, що держава зовсім не піклується про театри, про артистів, які залишаються і працюють в Україні. «Ви говорите про євроінтеграцію, але який сенс їхати в Європу, щоб прославляти українську культуру, якщо у самій країні її розвитку нема?.. Ваш варіант вирішення – їдьте в Європу, працюйте там. Я не хочу, моє завдання розвивати та прославляти український театр саме тут до тих пір, поки ми не зможемо твердо конкурувати з європейським ринком» – висловився Артем Кочергін.

У 2023 році вистава «CODE_ua» трансформується, тепер це благодійний спектакль, який грають переважно у військових частинах для захисників та захисниць України.

За час повномасштабного вторгнення театр «057» показав прем'єру «HOTEL 57» у березні 2023 року. Це авторський мюзикл, робота над яким почалася ще до 24 лютого 2022. 29 жовтня 2023 відбулась прем'єра

Cabaret show «Вільні». Виставу не було показано публічно, прем'єра відбулася у пабі, адже, на жаль, саме на подібних майданчиках дозволяють існувати театральному мистецтву в Харкові.

Театр «Нафта» – альтернативний незалежний театр у Харкові. «Нафта» – це про відкритість, експерименти, нові форми та творчу синергію. Ми ставимо перед собою задачі «розривати стандарти, згризати рамки та горіти по суті» – вказано на сайті театру. Це сучасний театр, який легко знаходить спільну мову зі своїм глядачем, торкається актуальних тем, змушує відчувати та рефлексувати.

Початок повномасштабного вторгнення зупинив роботу «Нафти», дехто з театрального колективу опинився у Львові. Вже через місяць після початку вторгнення, 24 березня на чолі з режисером Артемом Вусиком було засновано театр «Варта» у Львові. «Для мене мистецька діяльність – це певна ментальна підтримка. Все склалось, як пазл: у мене виникла ідея створити театр і я досить швидко знайшов однодумців» [4] – розповідає режисер. Всього за декілька днів була сформована команда з 20 людей з різних міст України: Миколаєва, Києва, Маріуполя, Одеси, Львова, Харкова. Колектив одразу вирішив, що говорити вони будуть про сьогоднішнє – про війну. «Я запропонував зробити перформативну виставу «Перший день війни». У нас було лише три дні на організацію – така вимога простору. Ми зробили виставу-блуканину: декілька ігрових локацій, по яких ми водили глядачів і у кожній точці розповідали нову історію. До роботи було залучено музикантів, акторів, хореографів та фотографів» [4] – ділиться Артем Вусик. «Перший день війни» – чи не перша вистава в Україні, створена після 24 лютого 2022 року. Спочатку творці вистави задавались питанням чи на часі театр зараз? Виявилось, що так, охочуючих побачити перформанс виявилось багато. Виставу доводилося грати по декілька разів, щоб кожен глядач зміг потрапити на показ, адже приміщення, де грали «Перший день війни», налічувало усього 25 місць.

За 1,5 роки діяльності «Варти» колектив театру створив 6 вистав, на що спроможний не кожен театр, особливо під час повномасштабного вторгнення. «Перший день війни», «Як я познайомився з війною і майже вбив путіна», «Вона війна», «Херсон Незламний», «Леся і Андрій зустрічаються у Львові», «Лютий», «Всередині моєї кімнати». Митці та мисткині твори під гаслом «На сторожі культури». Більшість з даних вистав це пластичні перформанси, документальні і постдокументальні спектаклі та вистави створені спільно з іншими театрами, як «Вона війна» у колаборації з театром «Публіцист». Режисерка Юлія Бондарчу аналізує виставу «Вона війна»: «Якщо початку формат спектаклю, що рівноцінно поєднував відео та живий план, здавався незвичним та викликав якесь нерозуміння, то після другої «зміни» формату це стало доволі доречним та виправданим прийомом. Жива історія, що розповідалася акторкою, логічно перетікала у відеоісторії» [7]. Постановка мала психологічний вплив на глядача: «вистава пробуджувала у людей відчуття відповідальності, бажання діяти. Після спектаклю глядачі були наповнені думками – треба допомагати армії, волонтерити, надсилати кошти у різні фонди, розповсюджувати інформацію. Сама вистава була просякнута цим посилом і він дійшов до адресата. Адже я, мої супутники та всі інші глядачі, котрі прийшли у той вечір на спектакль «Вона-війна», вийшли з зали мовчки. Ніхто не сказав ані слова, наче це було задумано. Однак у горлі в кожного стояв ком, а в голові сотнями роїлися думки. Здавалося незаконним виривати одне одного з потоку свідомості. Кожен робив свої висновки та потребував часу, тиші, самотності. І це відчувалося на фізичному рівні» [7].

Влітку 2023 року учасники «Варти» почали повертатися додому, хтось знаходив роботу і театр відходив на другий план. Художній керівник-режисер Артем Вусик теж повернувся до рідного Харкова: «На початку 2023 року я вже відчував, що мені кортить повернутися до Харкова, бо у вересні ЗСУ відігнали окупантів з області й стало

спокійніше. Також з'явилася можливість запуску роботи театрів: Харківський театр ляльок, Харківський академічний драматичний театр. Тому ідея повернення додому ставала все реальнішою» [4].

Поновлення роботи в «Нафті» виявилось черговим випробуванням: «Деякі акторки з дітьми виїхали у Польщу і зараз працюють у польському театрі, хтось – переїхав до Львова і там залишився, дехто – доєднався до ЗСУ, інші – волонтерять і більше нічим іншим не можуть зараз займатись. І коли я почав думати, як та з ким відроджувати «Нафту», то зрозумів, що жодної вистави з нашого репертуару відновити неможливо, а мені не хотілось вводити нових акторів. Я прописував ролі спеціально під людей, з якими я створював виставу, тож вони не можуть бути замінені. Перегорнути сторінку та почати нову – є важким рішенням для мене». Та попри обставини режисер театру наважився й зробив ремейк постановки театру «Прекрасні квіти». Так народилася нова пластична вистава «Щур», яка у 2011 році під назвою «Крися» була поставлена Артемом Вусиком разом з Ігорем Ключником та Денисом Чмельовим. У вересні 2023 харківський глядач побачив першу від початку повномасштабної війни виставу театру «Нафта». Сценарій був допрацьований, матеріальна частина – декорації зберіглися ще з минулих постановок вистави, але режисер зазначає наявність нових декорацій, які перекочували з постановки «Гамлет».

Композитор Сергій Савенко створив музику до пластичного перформансу «Щур». Вистава відповідає жанру абсурдної комедії, що підкреслює характерний музичний супровід, покликаний додати гостроти дійству. Навіть звичайна «фонова» музика спектаклю охоплює глядачів і тримає їх у напрузі або навпаки створює доволі спокійну атмосферу.

Художник зі світла Олександр Чиж надає «Щуру» стильного оливково-фіолетового забарвлення. Окремі яскраві акценти націлені на відображення фатальності дійства, так наприклад, за однією з хусток детективів герої намагаються розпізнати зрадника.

Глядачі перформансу спостерігають за історією простого прибиральника, який випадково знаходить підозрілу валізу, за якою починають полювати кримінальні клани та заїжджі бандити. Паралельно відбувається ексцентричне розслідування цієї справи детективами Спунем, Смітом і Маєрс. Але в якийсь момент у їхньому відділку заводиться «щур». Пластика і міміка акторів займають особливе місце. Окремими елементами вистави є прийоми театру анімації. Лялькарська ширма, ляльки-рукавички, за їхньою допомогою розігрується гонитва гангстерів за прибиральником.

Роль прибиральника пана Чепеленка виконує молодий актор Денис Ломакін, який втілює образ «маленької людини». «Кожна роль у «Щурі» – «маска», майстерно сконструйована і чітко зафіксована (цей принцип геть не заперечує багатства і віртуозності міміки деяких акторів, в чому особливо відзначився Дмитро Третяк). Цьому принципу «маски» підкорюються не лише обличчя акторів, але й суцільна пластика їх тіл» [61]. Момент взаємодії Чепеленка з детективкою Маєрс (Олена Баженова) підкреслює всю простоту цього героя. В імпровізаційній сцені героїня гордовито, кумедно перекручує прізвище Чепеленка. Молодий актор Антон Репях втілює образ гангстера-виконавця і наділяє персонажа історією, що має трагікомічне забарвлення. Детективи Спун-щур (Дмитро Третяк) і Сміт (Микола Набока) майстерно впроваджують у виставу пластичні етюди. Досконало володіючи власною пластиккою, вони сплітають партитури своїх ролей.

Глядач, що приходить на виставу «Щур» налаштовується на певний ритм спокою та гармонії, чого зараз так бракує. «Театр «Нафта» має в репертуарному списку вистави та перфоменси різних напрямків, зокрема, і гостроактуальні для соціуму перформативні читання. «Щур» поміж них – це стильна пародія на детектив «чорної серії», вистава, яка дозволяє глядачам «релакснути» у реаліях регулярних повітряних тривоги та трагічних новин. Водночас з тим – цю мету «нафтовики» підкреслюють на

початку і наприкінці показів вистав – вона дозволяє глядачам, переживши півтори години позитивних емоцій, задонатити на потреби армії, тим самим подякувавши воякам за таку «мирну можливість» завітати до театру. Тобто театр організує в усіх сенсах слова корисне проведення часу в театрі!» [60]. Під час кожного показу вистави у «Нафті» глядачі мають змогу зробити донат, а після деяких показів театр проводить аукціон і розігрує кастомізовані, згідно сюжету, гільзи артснарядів, коробки з-під бойових частин снарядів тощо. За всі покази вдалося зібрати вже більше 25 тисяч грн. на допомогу ЗСУ.

У листопаді 2023 року у «Нафті» відбулася прем'єра вистави-концерту «Веселка на Салтівці». Сюрреалістична комедія налічує всього одного актора, який виконує усі ролі. Артем Вусик ділиться своєю автобіографічною історією про дитинство на Салтівці. Перші сімнадцять років життя режисера, сценариста і актора постановки пройшли в цьому місці. Акцентується увага тут на житті митця та його досвіді війни. «Веселка на Салтівці» переосмислює всі стереотипи, пов'язані з районом, що зазнав величезних руйнувань після початку повномасштабного вторгнення, вона відкриває потаємні яскраві сторони Салтівки. Артем Вусик телепортує глядача назад у часі, епатажно, гучно та водночас правдиво і душевно, розповідаючи власні історії. «Сюрреалістичний колаж зі снів, спогадів та фрагментів реальності наша особиста ода Салтівці та спроба зафіксувати цей район в українській культурі» [30] – описує виставу режисер. Непрямолінійний сюжет розгортається на межі між сном і реальністю, між минулим і сьогоденням. Основним персонажем є Артем Вусик, він і перевтілюється в інших героїв: таємного агента Грегори Пека, його помічника Франческо, мутанта оператора, який знімає відео. Також головний герой спілкується із собою внутрішнім. Таємний агент закликає основного персонажа до влаштування великого концерту на Салтівці, який повинен відбутися після закінчення війни, щоб повернути минулу радість.

Артем Вусик називає головним меседжем вистави підтримку і об'єднання. «Складові вистави це абсурдні, сюрреалістичні прийоми, акторські перевтілення. Це ті інструменти, які дають можливість говорити не в лоб і не через стрічку новин, а засобами театру і мистецтва, що дає людям можливість подивитися на ситуацію з іншої сторони і побачити, відчувати щось інакше, ніж те, що вони відчують сьогодні» [39] – говорить автор постановки. Важливим елементом у виставі «Веселка на Салтівці» є музика. Композитори Іван Кондратов, Віктор Кондратов, Сергій Савенко наживо виконують авторську музику різних жанрів. Рокове направлення пісень наповнює виставу бунтівним настроєм, несподіваною стає панк-рок композиція, присвячена історії дитинства про прогулянки за межами двору і сварки з мамою через це.

«Веселка на Салтівці» присвячена рідному дому і спогадам про світле й безтурботне минуле. Як зазначається у прес-релізі «Спектакль «Райдуга на Салтівці» – наша спроба повернути промені радості в місце, яке все ще загоює рани від війни. Одночасно ми переосмислюємо стереотипи про Салтівку. Намагаємося відчувати поетичність району, який вважається хуліганським. Широке небо, багато зелених і яскравих веселок після рясного дощу влітку – такої ми пам'ятаємо Салтівку з дитинства. Зруйновані війною та чорні від вогню багатоповерхівки – такою ми вперше побачили Салтівку у 2022 році» [30]. Вистава направляє глядача до внутрішніх відчуттів, підштовхує до діалогу із собою, до розмови про втрачене і про створене. Район Салтівка є головним героєм постановки, у якій розмірковується про те, якою була Салтівка, якою є і якою буде. Кожен може провести паралелі з рідним містом, країною, щось відкрити для себе, щось згадати і переосмислити.

Недержавні театри, також, займалися суто волонтерською діяльністю, як наприклад, Харківський Малий театр маріонеток. «Війна охопила не лише наше фізичне життя, але й наші думки про театр як такі. Від перших місяців мене й однодумців не полишала думка про те, яким може і має

бути театр далі. І що ми можемо тепер запропонувати нашим глядачам. Ідея показу вистав у бомбосховищах виникла у березні, але величезний обсяг волонтерської роботи забирає всі сили і весь час і, побачивши як розгорнув цю діяльність показу вистав у метро наш Харківський театр ляльок ім. В. А. Афанасьєва, ми могли лише пишатися тим, що у нашому місті ця робота ведеться на високому рівні» [16] – ділиться Валерій Дзех, художній керівник театру. У перші місяці повномасштабного наступу діячі театру маріонеток почали свою активну участь у волонтерському русі: «Об'єднавши зусилля з іншими колегами, в тому числі з інших театрів, такими як Дарія Кушніренко, Павло Савельєв, Олег Каданов, представники нашого театру почали регулярно у супроводі військових, їздити на передові позиції і допомагати там мирному населенню в зоні бойових дій. Також під наш огляд потрапили військові. Тож, я був прийнятий на військововолонтерську діяльність до окремої військової частини і наша робота охопила ще й цей напрям» [16]. Валерій Дзех разом з акторами театру продовжували створювати нові проєкти. «Ми розпочали проведення заходів з лялькотерапії для дітей та дорослих (проєкт з центром UNIMA в Німеччині). За допомогою київського режисера і педагога Михайла Урицького Малий театр маріонеток почав працювати над програмою лялькотерапії. Проблема посттравматичного синдрому є дуже болючою. Влітку 2022 року ми почали спілкуватися і брати консультації з цих питань у європейських колег: Ірини Нікулеску, Теренса Тана, С'юзен Лін. Для нас був проведений онлайн майстер-клас і передано деякі матеріали для вивчення цієї проблеми» [16]. Таїсія Акжитова, акторка Малеого театру маріонеток розповідає про створення нової вистави-рефлексії під час повномасштабної війни: «Цей текст – рефлексія щодо ілюзії самозайнятості. Коли на хвилі мейнстріму відчувається необхідність робити хоча б щось, брати на себе якусь відповідальність, але не для того, щоб принести користь, а просто через те, що всі інші чимось зайняті, а ти тим часом зволікаєш. І через те персонаж вистави – Янгол вигадує собі

заняття, яке не приносить користь ані йому, ані оточуючим. Але він береться за цю справу, бо відчуває, що може робити все, що завгодно, але гадки не має, що саме потрібно. Тому Янгол обирає таку марну справу, як спостерігати за каменем. Цілком природно, що ця справа йому не подобається, напружує і дратує, зрештою Янгол відмовляється від неї. І лише відмовившись від такої безплідної праці, від ілюзії зайнятості, він помічає ту саму мету, до якої і потрібно прямувати. Адже всі наші справи мають бути спрямовані до певних цілей» [16].

За яких би обставин не існувало сьогодні театральне мистецтво у Харкові, воно відчуває гарячу підтримку глядачів. І, головне, розвиваючись, знаходячи нові теми, сюжети, пристосування, воно є живим і здатним боротися.

ВИСНОВКИ

Робота театрів України під час повномасштабної війни зупинилася лише на короткий час. Деякі, особливо у західних областях, на певний час перетворилися на волонтерські хаби, почали приймати на тимчасове поселення жителів прифронтових міст і сел, які були змушені покинути власні домівки. Згодом театральні колективи багатьох міст швидко почали відновлювати свою роботу, проводили благодійні вистави на підтримку ЗСУ. Під час повномасштабного вторгнення змінилася тематика п'єс, за якими ставляться вистави. Діячі театрів почали говорити із глядачами про сьогодення, висвітлювати сучасні події й загострювати увагу на актуальних питаннях. Створювалися документальні постановки, такі як «Вона війна» театру «Варта» й харківського театру «Публіцист», прем'єра «Обличчя кольору війна» театру авторської п'єси Conception, авторами вистави є діячі з Маріуполя та багато інших. Театралізовані перформанси, пластичні постановки і навіть казки, наприклад, «Цап-ка-цап» Молодого театру, відображають події вторгнення Росії в Україну.

Складнішою була ситуація у прифронтових містах, але попри все діяльність театрів продовжилася, хоч це й зайняло більше часу. Що стосується Харкова, то вже у березні 2022 харківські театри почали перші вистави і концерти в метро і бомбосховищах. Спочатку люди не були готовими сприймати театральні постановки. Здавалося, мистецькі події зараз не на часі, лише згодом глядачі почали розуміти, що мистецтво допомагає долати страхи і біль, показ вистав став необхідним для жителів міста. У березні пройшов перший фестиваль, у квітні спектаклі та концерти показували на станціях метро. Майже в кожному харківському театрі з'явилися волонтери, будівлі театрів перетворювалися на волонтерські хаби. Актори, режисери на деякий час залишали творчість і йшли в абсолютно інші сфери, а також використовували професійні навички за межами театрів. Так, наприклад, художній керівник Малого

театру маріонеток Валерій Дзех займається терапією і реабілітацією військових, переселенців за допомогою лялькових вистав.

Проаналізувавши діяльність харківських театральних митців в інших містах України і за кордоном, доходимо висновку про те, що вони активно включилися в процес оновлення репертуару. Митці, які перебували в різних країнах, показували вистави, присвячені сучасній ситуації в Україні, привертати увагу до гострих проблем. Іноземні глядачі знайомляться з українською культурою і українським мистецтвом, українські театри заявляють про себе. Участь у міжнародних фестивалях, створення нових мистецьких об'єднань і проєктів надають їм змогу вийти на новий рівень.

Проаналізувавши репертуар харківських театрів у період 2022–2024 років, зазначаємо тенденцію звернення до драматургії сучасних українських авторів та української літературної класики. Наприклад, «Intermezzo» М. Коцюбинського, «Місто» В. Підмогильного набувають нового прочитання у режисурі Ольги Турутї-Прасолової в Харківському академічному драматичному театрі. За п'єсами сучасних драматургів Ніни Захоженко, Олега Михайлова створює вистави головна режисерка Харківського театру ляльок Оксана Дмитрієва.

Діяльність харківських театрів в інших містах України створює нові мистецькі колаборації. Спільні проєкти розробили театри Вінниці та Харкова, львівські та харківські лялькарі теж здійснили спільну постановку.

Під час повномасштабного вторгнення простежується і процес об'єднання харківських театрів. В усіх театрах спостерігався процес значного відтоку акторських кадрів і деякі актори працюють одразу у декількох театрах або переходять до інших колективів. Культурні діячі у Харкові часто поєднують свою професійну справу з іншими видами діяльності. Так, актор Харківського академічного драматичного театру Віктор Єрмоленко займається ще й сценографією у виставах, створює афіші. Він також був автором афіши до вистави театру ляльок «Я норм».

На сьогодні залишається важлива проблема стосується фінансування театрів Харкова. Театральне мистецтво міста змушене розвиватися не «завдяки», а «всупереч». Публічний показ вистав у власних приміщеннях не дозволяється, театри шукають безпечні майданчики для показу вистав. Незважаючи на складнощі, велику відповідальність відчувають люди, що продовжують розвивати культуру міста, пишуть твори, музику, виступають, створюють театральні постановки і концерти. Про важливість мистецтва у такий непростий наш час йдеться у виставі «Орфей» театру «P.S.». Музи не мовчать, вони не дають втратити рівновагу, надаючи моральну підтримку і самим митцям і глядачам. Культура під час війни допомагає вижити. Культура – це взаємодія, яка не може відбуватися у форматі онлайн. Театральні колективи Харкова не припиняють плідно працювати завдяки ініціативі окремих людей – Оксани Дмитрієвої, Степана Пасічника, Оксани Стеценко, Олександра Ковшуна, Володимира Давиденка та багатьох інших.

Нинішнє існування театрів у прифронтових містах під час воєнного стану є вкрай складним. Пошуки безпечного простору для показу вистав і безліч проблем, з якими в сучасних реаліях зіштовхуються творчі колективи, мають негативний вплив на театри. Сьогодні те, на чому тримається культура, народжується у надзвичайно несприятливих для творчості умовах. Водночас мистецтво під час війни об'єднує людей і робить свій внесок у перемогу.

Хоча у рамках даної роботи намагалися максимально широко висвітлити театральний процес у Харкові, важко було охопити всі явища, характерні для періоду 2022–2024 років часів повномасштабного російського вторгнення. І ціла низка вистав, проектів залишилася поза фокусом дослідження. Це, власне, розкриває перспективи подальших наукових розвідок за цією темою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алохінссон А. «Ми ж не забороняємо, у нас нема таких повноважень» – ДСНС Харківщини прокоментувало ситуацію з театрами / Антон Алохінссон // Медіа «Люк». – 2023. – 25 серп. – URL: <https://lyuk.media/news/cancel-culture-kharkiv-edition-3/>.
2. Алохінссон А. «Орфеї мають співати під час війни». Харківські театри презентували новий спільний проєкт / Антон Алохінссон // Медіа «Люк». – 2023. – 6 лист. – URL: <https://lyuk.media/behind-city/orpheus/>.
3. Блінкова О. Інтерв'ю з автором дипломної роботи / Олександра Блінкова. – Харків, 2023. – Зберігається в архіві автора дослідження.
4. Бойко І. «"Варта" – театр, який говоритиме виключно про війну». Артем Вусик про театральне мистецтво, рефлексію на Харків та «Щур» // Гвара Медіа. – 2023. – 3 жовт. – URL: https://teatrarium.com/sychasni_vertepu_kharkova/.
5. Бойченко Н. Кожен «Марабу» має бути покараний. У Харкові представили прем'єру / Наталія Бойченко // GX – новинний портал. – 2024. – 22 січ. – URL: <https://gx.net.ua/ru/cultura/kozhen-marabu-mae-buti-pokaranij-u-harkovi-predstavili-premeru-foto-video.html>
6. Бойченко Н. Лялькар з Харкова лікує душі й тіла захисників України / Наталія Бойченко // GX – новинний портал. – 2022. – 12 трав. – URL: <https://gx.net.ua/cultura/lyalkar-z-harkova-likue-dushi-j-tila-zahisnikiv-ukraini-foto-video.html>
7. Бондарчук Ю. Особливості впливу на глядача театру воєнного часу постдокументальної вистави «Вона-війна» Костянтина Васюкова / Юлія Бондарчук // Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції. – Харків : Колегіум, 2023. С. 158-163

8. Васильєв С. ТAW – Театральний критик і діяч Сергій Васильєв про український театр у період війни / Сергій Васильєв // Кафедра театрознавства КНУТКиТ імені Карпенка-Карого. – 2024. – URL: https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=881784610618791&id=100063617801382&rdid=FWNsPEGpS5WciFvO.
9. Веселовська Г. Український театр у 2023 році: сподівання, реальність, жанри й фестивалі / Ганна Веселовська // Український тиждень – 2023. – 26 груд. – URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-2023-rotsi-spodivannia-realnist-zhanry-j-festyvali/>
10. Вистава «Калинова сопілка» Харківського театру ляльок // Медіа «Люк» – 2024. – URL: <https://lyuk.media/announcements/kalynova-sopilka/>
11. Вистава «Море залишиться» // Women's talk. – 2024. – 26 лют. – URL: <https://womenstalk.in.ua/vystava-more-zalyshytisia/>
12. Гнатюк І., Рязанцева А. Харківський театр для дітей та юнацтва під час війни виступає у сховищах / Ірина Гнатюк, Альона Рязанцева // Суспільне Харків. – 2022. – 29 жовт. – URL: <https://suspilne.media/kharkiv/302802-harkivskij-teatr-dla-ditej-ta-unactva-pid-cas-vijni-vistupae-u-shovisah/#:~:text=>
13. Голос непереможних. Як війна змінює український театр. Арт-курсив. – 2023. – 11 груд. С. 48-57.
14. Голощапова Є, Клименко О. Харківська обирада запропонувала театрам записувати вистави та брати гроші за перегляд відео: що відповіли колективи / Єлизавета Голощапова, Олена Клименко // Суспільне Харків. – 2023. – 11 лист. – URL: <https://suspilne.media/kharkiv/613411-harkivska-oblrada-zaproponovala-teatram-zapisuvati-vistavi-ta-brati-grosi-za-pereglad-video-so-vidpovili-kolektivi/>
15. Департамент культури міста Харкова. Проєкт «Музи не мовчать!» ХНАТОБ ім. М. В. Лисенка. Ч. 2 [Електронний ресурс]. – URL:

<https://www.facebook.com/cultgorodKh/posts/pfbid036hoqKY5LtQQ88RwkK4W9nmdZ8cSZcTJ5BzmzhkzoFn6thTsWunWhDR2eCApKggWSl>

16. Дзех В., Акжитова Т. Харківський Малий театр маріонеток у перший рік повномасштабної війни / Валерій Дзех, Акжитова Таїсія // Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції. – Харків : Колегіум, 2023. С. 168-172.

17. Дзех В. Під час роботи над проєктом «Давно вже ти, Орфею, нам не грав»... / Валерій Дзех // Театр «Р. С.» (м. Харків). – 2023. – 11 листоп. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.facebook.com/watch/?v=1771855056639593>.

18. Директором Харківського драмтеатру став колишній посадовець ХОДА // Харків Times. – 2023 – 13 жовт. – URL: <https://times.kharkiv.ua/2023/10/13/direktorom-harkivskogo-dramteatru-stav-kolishnij-posadovets-hoda/>

19. Дорофєєва О. Діяльність Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва в умовах війни: теми, формати, плани / Ольга Дорофєєва // Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції. – Харків : Колегіум, 2023. С. 120-124.

20. Дорофєєва О. Харківський театр ляльок ім. В.А. Афанасьєва у контексті євроінтеграції українського театру анімації / Ольга Дорофєєва // Лекція у рамках Всеукраїнського науково-творчого проєкту до 80-річчя від дня заснування кафедри театрознавства ХНУМ імені І. П. Котляревського «Театрознавство і театрознавча освіта: виклики часу». – 2024. – 4 квіт. – URL: https://www.youtube.com/watch?v=51QTsFDSMwI&ab_channel=%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%A5%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%28NikaKhvoroostenko%29

21. Евакуйовані театри Маріуполя та Харкова дали вистави у Кропивницькому // АрміяInform. – 2022. – 27 верес. – URL: <https://armyinform.com.ua/2022/09/27/evakujovani-teatry-mariupolya-ta-harkova-daly-vystavy-u-kropyvnyczkomu/>.
22. Жуков І. «Культурна Перемога» І. Жукова: О. Оріщенко. Тур «Європейський шлях» ХНАТОБ / Ігор Жуков // Медіа «Громада. Груп» – 2023. – 27 верес. – URL:
23. За підтримки німців: Львівський та харківський театри ляльок показали спільну виставу «Вертеп». // Винница. Новості дня. – 2023. – 20 лют. – URL: <https://vnd.in.ua/za-pidtrimki-nimciiv-lvivskii-ta-harkivskii-teatri-lialok-pokazali-spilny-vistavy-vertep-novosti-lvova-2/>.
24. З чого починається новий театральний сезон у Харківському драматичному театрі та до чого тут влада? // Медіа «Люк». – 2023. – 16 серп. – URL: <https://lyuk.media/city/kharkiv-theatre-moskalenko/>
25. Іванець О. У Харкові показали виставу за п'єсою Ніни Захоженко «Я норм» / Оксана Іванець// АрміяInform. – 2022. – 29 листоп. – URL: <https://armyinform.com.ua/2022/11/29/u-harkovi-pokazaly-vystavu-za-pyesoyu-niny-zahozhenko-ya-norm/>
26. І тролінг мови окупанта: Львівський обласний театр ляльок представив виставу-антистрес «Шмата» // Україна молода. – 2022. – 28 лип.
27. Карнаух Н. Львівські та харківські актори презентували виставу «Вертеп» / Наталія Карнаух, Іванка Дусько // Суспільне. – 2022. – 26 груд. – URL: <https://suspilne.media/346492-lvivski-ta-harkivski-aktori-prezentovali-vistavu-vertep/>
28. Кобзар І. Режисер Олександр Ковшун. Колаборація українських театрів в часи російсько-української війни 2022 р.: здобутки і втрати / Ірина Кобзар // Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції. – Харків : Колегіум, 2023. С. 131-139.

29. Колесніченко О. Творча діяльність державних харківських театрів після 24 лютого 2022 року: проблеми існування, репертуарні пріоритети, мистецькі особливості / Олександра Колесніченко // Театраріум. – 2023. – URL: https://teatrarium.com/tvorcha_diyalnist_kharkivskih_teatriv_pislya24lutogo/
30. Костенко Т. Харківський театр «Нафта» поставив сюрреалістичну виставу про Салтівку / Тетяна Костенко // Мережа міських сайтів vgorode.ua. – 2023. – 25 жовт. – URL: <https://kh.vgorode.ua/ukr/news/sobytyia/a1251215-kharkivskij-teatr-nafta-postaviv-sjurrealistichnu-vistavu-pro-saltivku>
31. Костинюк Л. Український театр у реальності сучасної війни / Леся Костинюк // Збруч – 2023. – 24 квіт. – URL: <https://zbruc.eu/node/115133>
32. Куліченко І. Харківський драматичний театр готує нові вистави / Ірина Куліченко // Новинний портал «Інфосіті». – 2023. – 31 лип. – URL: <https://izvestia.kharkov.ua/obshchestvo/kharkivskij-dramatichnij-teatr-hotuie-novi-vystavy-foto/>
33. Куницький О. Евакуація культури: чи можна було врятувати втрачені об'єкти // DW. – 2023. – 10 лют. – URL: Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/evakuacia-kulturnih-cinnostej-do-i-pid-cas-vijni-ci-mozna-bulo-vratuvati-vtracene/a-64658810>
34. Леонова Т. Чому небезпечна сакралізація мистецтва та як позбутися совкової ієрархічності? / Тетяна Леонова // Радіо «Накипіло». – 2024. – 30 січ. – URL: <https://nakipelo.ua/chomu-nebezpechna-sakralizatsiia-mystetstva>
35. Лобанова І. Воєнні будні Харківської національної опери / Інга Лобанова // Лекція у рамках Всеукраїнського науково-творчого проєкту до 80-річчя від дня заснування кафедри театрознавства ХНУМ імені І. П. Котляревського «Театрознавство і театрознавча освіта: виклики часу». – 2024. – 11 квіт. – URL:

https://www.youtube.com/watch?v=P9RbaJLLMEg&t=3567s&ab_channel=%D0%9D%D1%96%D0%BA%D0%B0%D0%A5%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%28NikaKhvorostenko%29

36. Лобанова І. Інтерв'ю з автором дипломної роботи, 6 жовтня 2022 р / Інга Лобанова. – Харків, 2022. – 3 с. – Зберігається в архіві автора дослідження.

37. Лобанова І. Напрямки діяльності Харківського національного академічного театру опери та балету від початку російської агресії 2022 р / Інга Лобанова // Матеріали науково-практичних конференцій пам'яті театрознавця Євгенія Русаброва. Збірка друга (2018–2023). До десятиріччя проведення конференції. – Харків : Колегіум, 2023. С. 149-157.

38. Лукаш К. А що глядачі? Ще раз про театри Харкова / Кирило Лукаш // Радіо «Накипіло». – 2023. – 9 лист. – URL: <https://radio.nakypilo.ua/podcast/a-shho-glydach-ishhe-raz-pro-teatry-harkova/>

39. Лукаш К. «Веселка на Салтівці». Нова вистава театру «Нафта» / Кирило Лукаш // Радіо «Накипіло». – 2023. – 1 лист. – URL: <https://radio.nakypilo.ua/podcast/veselka-na-saltivczi-nova-vystava-teatru-nafta/>

40. Лукаш К. «Падати. Літати» – прем'єра театру ім. Шевченка / Кирило Лукаш // Радіо «Накипіло». – 2024. – 7 берез. – URL: <https://radio.nakypilo.ua/podcast/padaty-litaty-premyera-teatru-im-shevchenka/>

41. Малиновський А. У Харківському драмтеатрі відбудеться прем'єра еротичної радіовистави «Місто» за романом Підмогильного / Антон Малиновський // Медіа «Люк». – 2024. – 18 берез. – URL: <https://lyuk.media/news/the-city-in-the-theater/>

42. «Мельпомена Таврії»: митці світу та України – на підмостках Херсона // «Кіно-театр» – 2022. № 3. С. 30-32

43. М'ясникова А. Спочатку я сподівався і рахував дні, скільки залишилося... Тепер я думаю, скільки я ще можу зробити», – Валерій Дзех / Анна М'ясникова // Радіо «Накипіло». – 2022. – 12 трав. – URL:

<https://nakipelo.ua/spochatku-ya-spodivavsvya-i-rahuvav-dni-skilki-zalishilosya-teper-ya-dumaju-skilki-ya-shhe-mozhu-zrobiti-valerij-dzeh/>

44. «НЕХАЙ ЩАСТИТЬ»: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ВИСТАВИ ЧАСІВ ВІЙНИ, ЯКУ ГРАЮТЬ НА ПЕРЕДОВІЙ // Радіо «Накипіло». – 2023. – 24 лип. – URL: <https://radio.nakypilo.ua/nehaj-shhastyt-istoriya-stvorenniya-vystavy-chasiv-vijny-yaku-grayut-na-peredovij/>.

45. Павленко О. Без Пушкіна, але з Ремарком. Харківський драматичний театр готується повернутись на велику сцену / Олена Павленко // Kharkiv Today. – 2023. – URL: <https://2day.kh.ua/ua/kharkow/bez-pushkina-ale-z-remarkom-kharkivskyy-dramatychnyy-teatr-hotuyetsya-povernutys-na-velyku>.

46. Піхтерева А. З любов'ю до Міста: у Харкові – театральна прем'єра / Аліка Піхтерева // Радіо «Накипіло». – 2023. – 2 квіт. – URL: <https://nakipelo.ua/z-liubov-iu-do-mista-u-kharkovi-teatralna-premiera>

47. Піхтерева А. Креатив Харківської облради розлютив митців, або «е-Афіша» як кульмінація чиновницької буфонади / Аліка Піхтерева // Радіо «Накипіло». – 2023. – 2 лист. – URL: <https://nakipelo.ua/kreatyv-kharkivskoi-oblrady-rozliutyv-myttisiv-abo-e-afisha-iak-kulminatsiia-chynovnytskoi-bufonady>

48. Піхтерева А. Народна казка, український горор і війна: у Театрі ляльок – прем'єра / Аліка Піхтерева // Радіо «Накипіло». – 2024. – 2 лют. – URL: <https://nakipelo.ua/lehenda-stala-kazkoiu-v-teatri-lialok-prem-iera>.

49. Прево М. Сучасні Вертепи Харкова від режисерки Оксани Дмитрієвої / Марія Прево // Театраріум – 2023. – URL: https://teatrarium.com/sychasni_vertepu_kharkova/

50. Стельмашевська О. «Схід Опера» живе і буде жити! / Ольга Стельмашевська // Газета «День» – 2022. – 29 квіт. – URL: <https://day.kyiv.ua/article/kultura/skhid-opera-zhyve-i-bude-zhyty>

51. Тенденції відображення театрами посттравматичного досвіду українського суспільства внаслідок повномасштабної війни. Український театр у сучасному соціокультурному просторі. Актуальні проблеми

театрознавства: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (кафедра театрознавства) / КНУТКіТ імені І.К. Карпенко-Карого. – 2023. – 15 трав. С. 67-70

52. Требунських І. Із Харкова у Кропивницький: розмова з театрознавицею-переселенкою про мистецтво під час війни / Ірина Требунських // Гречка. – 2022. – 13 жовтня. – URL: <https://gre4ka.info/statti/71388-iz-kharkova-u-kropyvnytskyi-rozmova-z-teatroznavytseiu-pereselenkoiu-pro-mystetstvo-pid-chas-viiny>.

53. Удовиченко Є. «Ми далі будемо думати: чий письменник Чехов? кому він належить?», – Оксана Дмитрієва // Радіо «Накипіло». – 2022. – 5 жовт. – URL: Режим доступу: <https://nakipelo.ua/my-dali-budemo-dumaty-chyj-pysmennyk-chekhov-komu-vin-nalezhyt-oksana-dmitriieva-holovna-rezhyserka-teatru-lialok-imeni-v-a-afanasieva/>.

54. Український театр: шлях до себе. Здобутки. Виклики. Проблеми. / ред. Сергій Васильєв. Київ ГО «Культурна асамблея» 2018. 145 с.

55. «Хлібне перемир'я» – спільний проект трьох театрів у Вінниці // Віта ТБ. – 2022. – 15 червня. – URL: <https://vitatv.com.ua/kultura/khlibne-peremyrya-spilnyy-proyekt-trokh>

56. «Це дуже цінно, коли навколо театру об'єднуються особи з України і з Польщі»: Українська театральна сцена у Вроцлаві // «Наш вибір» – портал для українців в Польщі. – 2024. – 27 берез. – URL: <https://naszwybir.pl/teatr-gas/>

57. Цьомик Г. Пошук безпечних сцен та перенесення прем'єр: як працюють театри Харкова в умовах обмежень / Г. Цьомик, І. Гнатюк // Суспільне. – 2023. – 19 трав. – URL: <https://suspilne.media/474601-posuk-bezpecnih-scen-ta-perenesenna-premer-ak-pracuut-teatri-harkova-v-umovah-obmezen/>

58. Цьомик Г. У Харкові ДСНС не погоджує театрам графіки вистав на вересень. У чому причина / Г. Цьомик, Р. Кривко, М. Ольховський //

Суспільне. – 2023. – 23 серп. – URL: <https://suspilne.media/555777-u-harkovi-dsns-ne-pogodzue-teatram-grafiki-vistav-na-veresen-u-comu-pricina/>

59. Щукіна Ю. «Орфей»: митець VS війна / Юлія Щукіна // Театраріум. – 2023. – 19 лист. – URL: https://teatrarium.com/orphej_mytets_vs_viiyna/

60. Щукіна Ю. Червона заграва над Харковом: «Маклена Граса « у сторіччя «Березоля» / Юлія Щукіна // Просценіум. № 1-3 (61-63). 2022. С. 88-89.

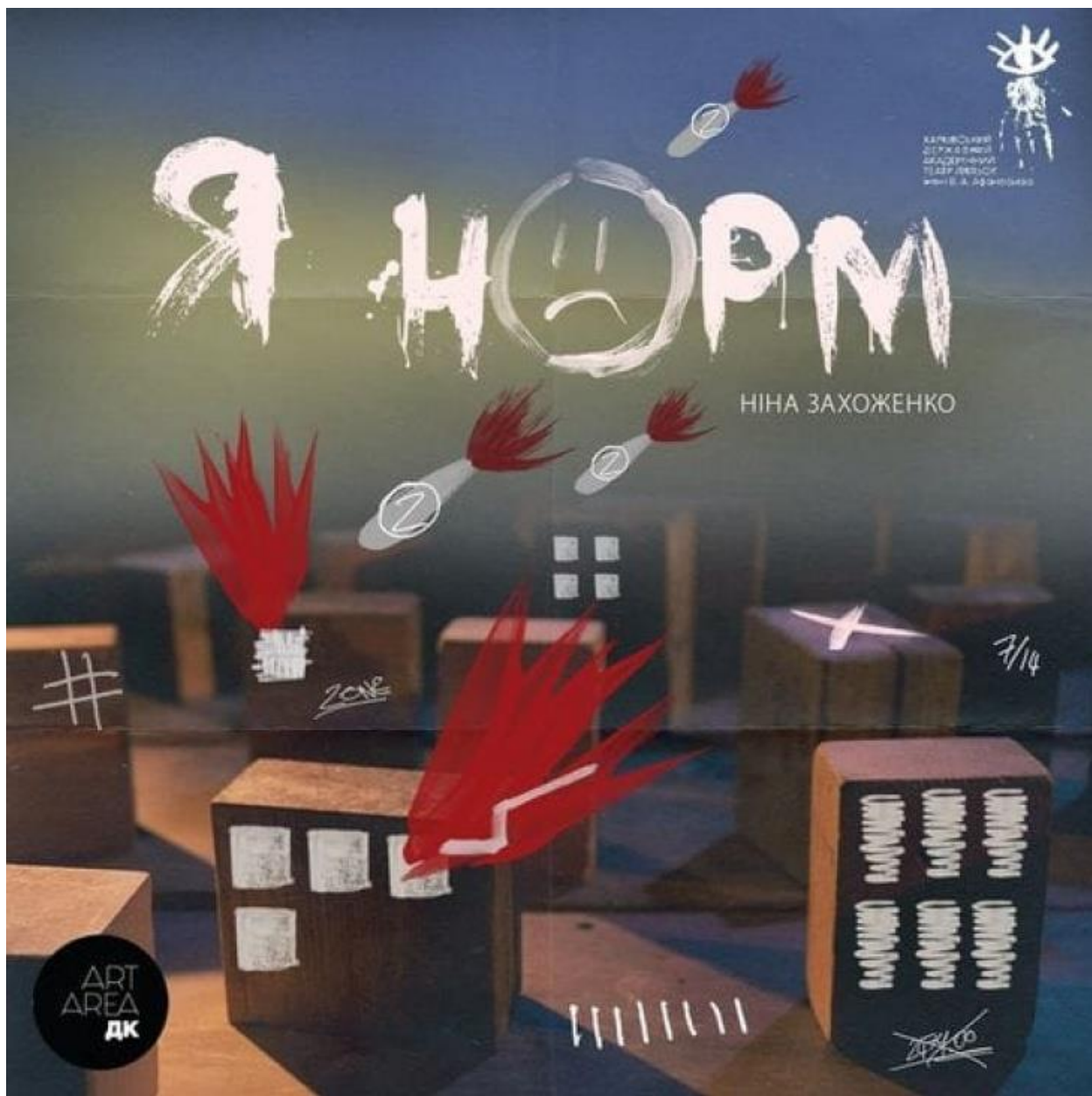
61. Щукіна Ю. «Щур» вдало прослизнув повз заборону грати вистави у Харкові / Юлія Щукіна // Театраріум. – 2023. – 3 жовт. – URL: https://teatrarium.com/shchur_vdalo_prosluznyv_povz_zaborony/

62. Яковлева В. Про ляльок, надію та казки для дітей Харківщини / Віта Яковлева // Слобідський край. – 2022. – 14 лип. – URL: <https://www.slk.kh.ua/spec-proekti/oblicca-geroiv/pro-lalok-nadiu-ta-kazki-dla-ditej-harkivsini.html>

Додатки

Афіша до вистави Харківського театру ім. Т.Г. Шевченка «Маклена Граса».

Афіша до вистави «Я НОРМ» Харківського театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва.

© G. J. P. 2023

Фото з вистави «Я НОРМ» Харківського театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва.
Режисерка – Оксана Дмитрієва.

Фото з вистави «Я НОРМ», першої прем'єри в Харкові з початку повномасштабного вторгнення.

Фрагменти вистави «Я НОРМ» Харківського театру ляльок ім. В.А.
Афанасьєва.

Фото з вистави «ВЕРТЕП» Харківського театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва і Львівського театру ляльок. Режисерка-постановниця – Оксана Дмитрієва.

Фрагменти музичного перформансу «Вертеп» Харківського театру ляльок
ім. В.А. Афанасьєва і Львівського театру ляльок.

Вистава «ВЕРТЕП» Харківського театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва і
Львівського театру ляльок.

Вистава «ВЕРТЕП. ВІЙНА. ВІРШ.» Харківського театру ляльок ім. В.А.
Афанасьєва Режисерка – Оксана Дмитрієва.

«ВЕРТЕП. ВІЙНА. ВІРШ.» Режисерка – О. Дмитрієва
Художниця-постановниця – Н. Денисова.

Фото з вистави «Жираф Монс» Харківського театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва. Режисерка – Оксана Дмитрієва.

Фрагменти вистави «Нехай щастить» Харківського театру ім. Т.Г. Шевченка. Режисер – Степан Пасічник.

Фото з вистави «Нехай щастить» Харківського театру ім. Т.Г. Шевченка

Фото роботи над виставою «Хлібне перемир'я». Харківський академічний театр ім. Т. Шевченка, Вінницький академічний театр ляльок та Вінницький академічний музично-драматичний театр ім. М. Садовського. Режисер – Олександр Ковшун.

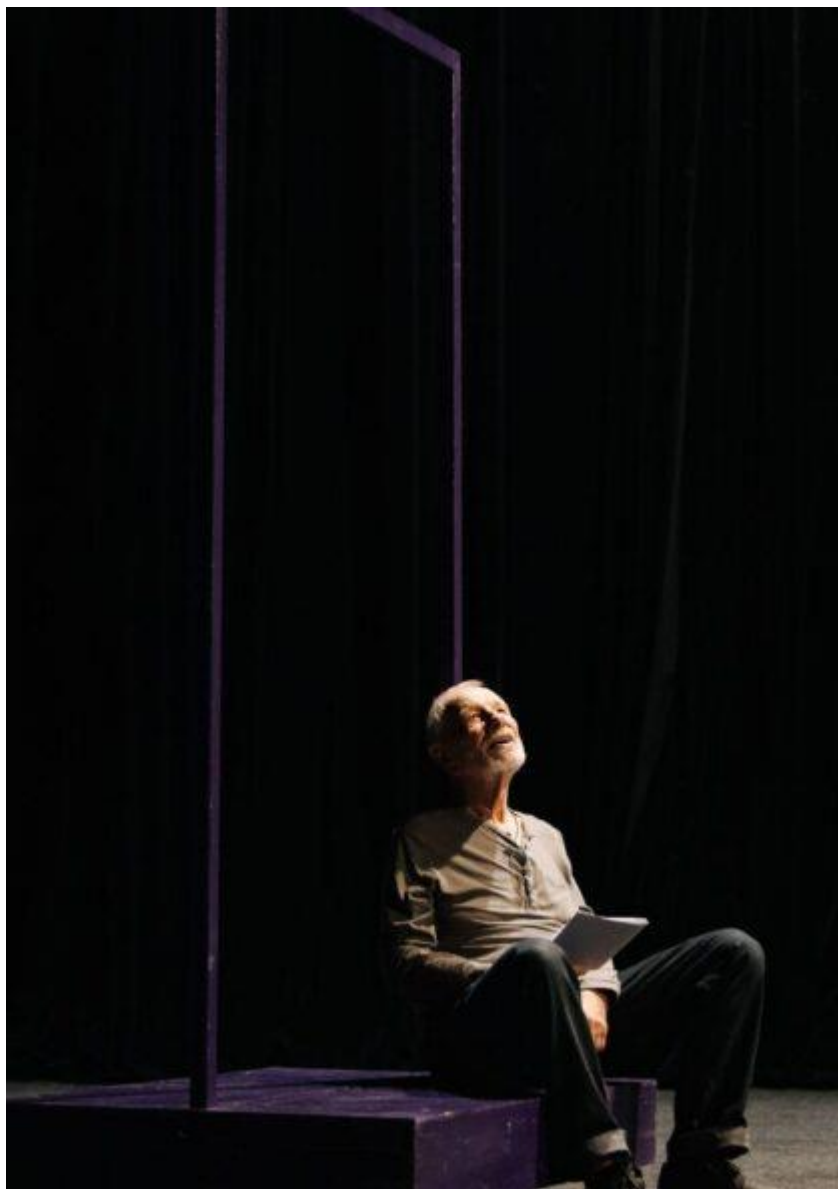
Афіша вистави «Возлюби ближнього свого» Харківського академічного драматичного театру. Режисер – В. Давиденко.

Фрагмент вистави «О, цей чудовий світ!» Харківського академічного драматичного театру.

Фрагмент вистави «Академія сміху» Харківського академічного драматичного театру, режисер – Сергій Москаленко.

Фрагменти вистави «Intermezzo» Харківського академічного драматичного театру. Режисерка – Ольга Турутя-Прасолова.

Фрагменти вистави «Щур» Харківського театру «Нафта».

Фрагменти вистави «Веселка на Салтівці» Харківського театру
«Нафта». Режисер і актор – Артем Вусик.